

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

м-р Ранко Младеноски

**ЛИКОТ НА АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ КАКО ИНТЕРАКТИВЕН КОД
НА КУЛТУРИТЕ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ**

– докторска дисертација –

Ментор: Проф. д-р Венко Андоновски

Скопје, 2010

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

м-р Ранко Младеноски

**ЛИКОТ НА АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ КАКО ИНТЕРАКТИВЕН КОД
НА КУЛТУРИТЕ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ**

– докторска дисертација –

Ментор: Проф. д-р Венко Андоновски

Скопје, 2010

СОДРЖИНА

Листа на табели и дијаграми.....	5
Воведни фрагменти (цитати).....	6
Предговор.....	9
I. ИСТОРИЈА	
<i>Воведни белешки.....</i>	<i>19</i>
1. Терминолошки супституции.....	20
1.1. Античките Македонци не биле ниту Грци ниту Хелени.....	22
1.2. Ниту „античките Грци“ не биле Грци.....	40
1.3. Реноминациите на Александар III Македонски.....	45
2. Македонија и Александар.....	48
2.1. Македонската античка култура.....	52
2.2. Александар Македонски – хронолошки преглед.....	64
3. Александар Македонски – интерактивен код на културите.....	91
3.1. Двете лица на Македонецот – „ангелско“ и „демонско“.....	101
4. Неколку заблуди за античкиот свет.....	106
II. ТЕОРИЈА	
<i>Воведни белешки.....</i>	<i>114</i>
1. Ликот како знак.....	116
2. Интеракција/ интерактивност.....	121
3. Култура – поим.....	123
3.1. Културни семиосфери.....	126
3.2. Супериорни vs. инфериорни култури.....	128
3.3. Колонизатори vs. колонизирани.....	130
4. Постколонијална критика.....	134
5. Другиот/ Другоста/ Другото.....	137
III. МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ	
<i>Воведни белешки.....</i>	<i>144</i>
1. МАКЕДОНСКИ ФОЛКЛОР.....	149
1.1. Традицијата.....	150
1.2. Александар Македонски во македонскиот фолклор.....	156
1.2.1 Народни песни.....	160

1.2.2. Народни приказни.....	162
1.2.2.1. Хипотетични аналогии.....	166
1.2.3. Преданија.....	168
1.2.4. Легенди.....	171
1.2.5. „Веда Словена“ и Александар Македонски.....	172
1.3. Мотиви, теми и сужеа.....	177
1.4. Интерактивен код на културите – заклучни изводи.....	182
2. МАКЕДОНСКА СРЕДНОВЕКОВНА КНИЖЕВНОСТ.....	191
2.1. Историјатот на средновековната „Александрида“.....	191
2.1.1. Верзии.....	192
2.1.2. Македонската „Александрида“.....	194
2.2. Александар и „Другите“ во „Александридата“.....	196
2.3. „Претскажувањата на Голем Александар“.....	208
2.4. Апокриф за Александар Македонски.....	209
2.5. Интерактивен код на културите – заклучни изводи.....	212
3. МАКЕДОНСКИОТ КНИЖЕВЕН 19 ВЕК.....	213
3.1. Македонските преродбеници vs. Александар Македонски.....	214
3.2. Александар Македонски во книжевниот 19 век.....	221
3.2.1. Ѓорѓија Пулевски vs. Александар Македонски.....	221
3.2.2. Спомените на Исаија Мажовски.....	234
3.2.3. Песната на Марко Цепенков.....	236
3.2.4. Словата на Григор Прличев.....	238
3.3. Интеркултурен код – заклучни изводи.....	239
4. МАКЕДОНСКИОТ КНИЖЕВЕН 20 ВЕК.....	242
4.1. Македонските дејци од 20 век vs. Александар Македонски.....	242
4.2. Александар Македонски во книжевниот 20 век.....	250
4.2.1. Роман.....	256
4.2.2. Расказ.....	271
4.2.3. Поезија.....	274
4.2.4. Драма.....	285
4.3. Интерактивен код на културите – заклучни изводи.....	287
5. СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ (21 ВЕК).....	291
5.1. Александар Македонски во современата книжевност.....	292

5.1.1. Роман.....	298
5.1.2. Есеј и расказ.....	308
5.1.3. Поезија.....	310
5.1.4. Драма.....	319
5.2. Интеркултурен код – заклучни изводи.....	322
6. ЗАКЛУЧОК.....	326

IV. ПРИЛОЗИ

Преглед на книжевните дела за Александар Македонски во македонската книжевност.....	334
Библиографија.....	345
Реферат - експозе кон докторската дисертација.....	354
Извештај од Рецензентската комисија за докторската дисертација.....	361

Листа на табели и дијаграми

Табели

Табела 1:	
Интеркултурните разлики меѓу „населениот“ и „ненаселениот“ свет во средновековната „Александрида“.....	200
Табела 2:	
Идентичните мотиви во верзиите на „Александрида“ во однос на ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите.....	206
Табела 3:	
Идентичните сегменти во „Славјанско-македонска општа историја“ од Ѓ. Пулевски и „Александридата“.....	225
Табела 4:	
Интеркултурната комуникација преку ликот на Александар Македонски во македонскиот книжевен 19 век.....	241
Табела 5	
Атрибутите на ликот на Александар Македонски што го интегрираат како интеркултурен код во македонските книжевни дела од 20 век.....	289
Табела 6	
Атрибутите на ликот на Александар Македонски што го интегрираат како интеркултурен код во македонската книжевност од првата деценија на 21 век.....	323
Табела 7	
Ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите во македонската книжевност.....	331

Дијаграми

Дијаграм 1:	
Ликот на Александар Македонски како семантички интегрант на различните културни семиосфери во македонскиот фолклор.....	185
Дијаграм 2:	
Распространетоста на есхатолошкиот мотив за изворот на животот.....	211
Дијаграм 3:	
Нивоа на релацијата супериорност – инфериорност на културите во двете песни на Ѓорѓија Пулевски.....	232
Дијаграм 4:	
Културите што се пресекуваат низ ликот-знак Александар Македонски во романот „Домот на Александар“ од Митко Маџунков.....	261
Дијаграм 5	
Инфериорноста на „Другиот“ (Грци и Персијци) во „Александрида“ од Петар Башески.....	312

Воведни фрагменти (цитати)

Горчливијте сјомени за Александар како освојувач понекогаш сè уште се многу силни во народниот фолклор. Така, еден пашник од Зајад, со цел да го проследи пашикот на Александар преку Азија, бил изложен на џосџи од некои авганистански селани само поради тоа што прашал дали Александар поминал отијукa.¹

Јуџин Борза

.....

Чукаа вавилонскијте клејала. Забрзано, нејтреливо, како овај да чекаат да се изнесе шелојо од сидинијте на жрадој. Да се префрли преку рекајта и повеќе никогаши да не се сјомне името на Александар. Клејалајта ја кажуваа виситинајта. А за сејто тоа време преку Еуфратј минуваа прејолни, а се враќаа празни скелиња. И кога колајта прејлови на дружиот брег, клејалајта замолкнаа, народот се разојиде и сè се смири во Вавилон како да си удрил со меч во вода.²

Слободан Мицковиќ

.....

Обвинувајќи го Александар дека бил „разбојник на сите народи“ ни се чини дека скијскиот прашеник многу подобро ја осликува стварноста. Александар всушност останал пред сè освојувач, што значи „пљачкаш“; пљачкањето за него прејстивувало начин на повластено здобивање, зашто војнатата требало да ја храни војнатата.³

Пјер Бриан

.....

Не е лесно да се сфати личността на Александар. Отикако Дројзен во 1833 година го појлови пашикот за идниот испражувач со своето извонредно дело, правејќи го првиот чекор, ваквите различни концепции на великиот монарх беа забрзани и затоа не би било претерано ако се рече дека секој испражувач има еден Александар за себе.⁴

Улрих Вилкен

¹ Јуџин Н. Борза, Вовед во студиите за Александар, предговор кон: Улрих Вилкен, Александар Македонски, превод Славе Николовски – Катин, Мисла, Скопје, 1988, стр. 5.

² Слободан Мицковиќ, Александар и смртта, Култура, Скопје, 1992, стр. 284.

³ Пјер Бриан, Александар Велики, превод, објаснувања и забелешки Наде Проева, Догер, Скопје, 1997, стр. 71.

⁴ Улрих Вилкен, Александар Македонски, цит. дело, стр. 29.

За да се насејати така сила што го води освојувачот и еднострано го турка кон работ на лудило и во преграѓањата на пијанството – кога „Парменионовите прајеник доаѓа да ги прими наредбите за распоред на коњицата пред почетокот на индиската – последната – војна, Александар, кучук пијан, го брка од кај себе со движење на раката, како зроревна мува“ – првин треба да се вратиме на раѓањето на дејството.⁵

Мишел Казенов, Ролан Оге

Извештајот на Спеејт Дејарџментот, исто така, го опишува и случајот на Мајкл Пападакис. Во јануари 1993, Амнести Интернешнал го објавува извештајот насловен како „Грција: Нарушување на правото на слободно изразување: загрижувачки случаи“. Пападакис беше 17-годишно момче кое беше уапсено на 10 декември 1992 год., за држење на леток кој вели: „Не дозволувај да бидеш обземен од национализмот. Александар Македонски: воен криминалец“. Александар Македонски бил наречен „беген убиец на луѓе“.⁶

Џон Шеј

Меѓутоа, овие предавања на Нибур биле објавени дури дваесетина години подоцна, во 1851 г., така што првенството на воведувањето на терминот хеленизам во современата наука сепак му припаѓа на Дројзен. Впрочем, Нибур го застапувал мислењето што преовладувало во неговото време. Неговите симпатии биле на страната на Грците. Тој го окарактеризирал Александар како „комедијант и разбојник од висок стил“ и мислел дека доцниот период на грчката историја бил декадентен.⁷

Фанула Папазоглу

Се раскажува и тоа дека многу години подоцна Онесикрит на Лисимах, кој тогаш веќе бил крал, му ја читал четвртата книга од својата историја, во која пишува и за Амазонките. При тоа Лисимах, насмевнувајќи се, рекол: „А каде сум бил јас тогаш?“. Меѓутоа, без оглед дали ова ќе се сфати како вистина или ќе се отфрли, сепак восхитот за Александар останува ист.⁸

Плутарх

⁵ Мишел Казенов, Ролан Оге, Луди цареви, обид за историска митоанализа, превод Здравко Ќорвезирски, Детска радост, Скопје, 1996, стр. 48.

⁶ Џон Шеј, Македонија и Грција, Битката за дефинирање нова балканска нација, превод Бојан Антиќ, Макавеј, Скопје, 2002, стр. 143.

⁷ Фанула Папазоглу, Историја на хеленистичкиот период, Фонд „Љубен Лапе“ – Институт за Историја, Философски факултет, Скопје, 1995, стр. 23.

⁸ Плутарх, Александар Македонски, превод Здравко Ќорвезирски, Детска радост, Скопје, 1994, стр. 63.

Хеџел истіо іака му се восхійува на Александар, кој засновал еден нов светі, светі кој љи презема и љи наоминува обичаиіе на Истіокоіі и на Западоіі и кој истіовремено љо иорѓоііува и Римскоііо Царстіво и христіјанстівоііо. Хеџел, во Александар љо слави освојувачоіі и херојоіі, „іорородувачоіі на новиіе времиња“. Тој врз Александар іренесува малку од својатіа маѓейсаності со Наіолеон: еден ден коѓа љо забележал Наіолеон, философоіі се іровикнал дека ја видел Истіоријатіа како минува на коњ.⁹

Пјер Карлие

.....

Денес іознатіи индиски истіоричари, како иііо е 9-р Ранациіі Пал, јасно іишувааті дека врз будизмоіі оѓротно вліјание своевременно одіѓрала ііокму куліураііа іііо Александар Македонски ја іренел во Индија... Значи, ііокму било обраііноііо – во аніікаііа Индијциііе биле іііе кои іримиле значіііелни куліурни белези од Македонциііе.¹⁰

Александар Донски

.....

...Кај муслиманскііе іоеііи Александар е муслиман, кој, како кај Нисами, оди до Мека и се моли во Каба. Во Кораноіі Александар іродолжи да живее. Зул-Карнијан (оној со два роѓа), сіомнаті во осумнаесетіііоіі век, се іденііифікува како Искандер, веројатіно како сеќавање на синоіі на Амон декориран со два роѓа на Амон. Дури и во еврејскатіа есхаііолошка ліііераііура Александар има свој дел. Така, секоја раса на свој начин се обидела да љо ірислои Александар.¹¹

Улрих Вилкен

⁹ Пјер Карлие, Демостен, Фонд „Љубен Лапе“, Институт за Историја, Философски факултет, Скопје, 1994, стр. 274 - 275.

¹⁰ Александар Донски, Античко-македонското наследство во денешната македонска нација (прв дел – фолклорни елементи), Центар за културна иницијатива – Штип, 2002/2003, стр. 213.

¹¹ Улрих Вилкен, Александар Македонски, цит. дело, стр. 353.

Предговор

Претходните цитирани фрагменти како вовед во темата на овој труд се мошне добар показател за комплексниот и многуслоен карактер на големиот освојувач на светот – Александар III Македонски (356 - 323 пр.н.е.).¹² Но, не само тоа. Наведените цитати го илустрираат и мошне сложениот и разнолик однос кон Александар Македонски од страна на разни народи (култури) и од разни автори во различни епохи. Досегашната мошне долга традиција во дефинирањето на карактерот на Александар Македонски создала бројни, а многу често и контрадикторни слики за оваа ретка историска личност – од генијален воен стратег, космополит и хуманист, па сè до немилосрден убиец, разбојник и криминалец. Овој труд е обид да се прикажат и да се елаборираат тие слики создадени за Александар Македонски како историска личност (во историската наука), но и како книжевен лик и тоа конкретно во рамките на македонската литература, и уште поконкретно како интерактивен код на културите.

Причините, поттиците и мотивите за изработувањето на еден ваков труд се многубројни, како што се многубројни и дилемите поврзани со античко-македонскиот крал Александар III Македонски. Пред сè, тука мислиме на фактот што во македонската книжевна историја не постои некој пообеман и сеопфатен преглед на книжевните дела за Александар Македонски во нашата литература. Исто така, нашата конкретна тема (ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите) само се споменува на маргините од досегашните книжевно-историски и книжевно-теориски проучувања. Во таа смисла, овој труд претставува прилог кон пополнувањето на тоа празно место во македонската книжевна историја.

Од друга страна, бројни генерации во нашата македонска средина ја немаа можноста да ја учат и да се запознат со македонската античка историја во рамките на воспитно-образовниот процес. Тоа беше (во времето на федеративна Југославија) забранета тема. Се разбира, цензурирана, но од кого? Дали од

¹² Пред Александар III Македонски од династијата на Аргеадите со истото име (Александар) се македонските кралеви Александар I кој владеел од 498 до 454 година пр.н.е. и е познат како Александар I Филхелен, и Александар II (369 - 368 година пр.н.е.). По Александар III Македонски со истото име е неговиот син (од бракот со Роксана) кој во историјата е познат како Александар IV (323 - 309). Во натамошниот текст за Александар III Македонски ќе го користиме најчесто името Александар Македонски или само Александар, а некаде и само Македонецот.

македонско-комунистичката идеологија, односно од нејзините носители, дали од федеративниот центар, или, пак, можеби во поголема мера стануваше збор за некој вид на автоцензура?! Автоцензура на комунистичките политичари од наше тло коишто требаше да им се додворуваат на повисоките инстанции на туѓо тло? Автоцензура на историчарите и на писателите коишто требаше да им се додворуваат на ваквите додворувачи? Автоцензура на креаторите на наставните програми во сите образовни нивоа? По сè изгледа, од сите и од сè по малку. Изучувањето на нашата историја (а со тоа и на нашата култура) почнуваше не од почетокот туку од средината – некаде од 6, 7 или, пак, од 9 век. Како пред тоа да немало ништо – ниту на Балканот ниту „зад Карпатите“!

Еве што вели, на пример, Петре М. Андреевски во врска со таа „забрана“ да се зборува и да се пишува за македонската античка историја и конкретно за Александар Македонски:

„Зошто, на пример, се дистанцираме од античките Македонци? Ова прашање ни го постави и еден кардинал на заедничкиот ручек во Ватикан во 1973 година. Прашањето му беше и еден вид одговор. Вие сте единствен народ (парафразирам) кој го носи македонското име, се гордеете со него, го опевате во народните песни, а во историските читанки сè ви почнува со Словените. Македонците никаде ги нема. Кај исчезнале тие, ако не во вас?

Бевме засрамени. Како да му кажеш дека во тоа време имаше и една премолчена забрана да се поклонуваме и пред гробот на Гоце Делчев?“¹³

Иако се чини дека денес работите се променети, сепак, тоа не е сосема така. Навистина, античката македонска историја „влезе“ во образованието и во научните институции, но истовремено „влезе“ и во политиката. Поточно, политиката влезе во историјата, конкретно во македонската античка историја. И тука веќе завршуваат дискусиите и надежите за некаков автентичен, научен историски приод. Се појавија две меѓу себе непомирливи исполитизирани тези – една дека сме чисти Словени, и другата дека денешните Македонци се потомци на античките Македонци. Се појавија и нови карикирани „политички“ термини од типот „антиквизација“ и „букефализација“ во контекст на македонската

¹³ Петре М. Андреевски, Сè што било ни се повторува, во: Александар Македонски во науката и во свеста на потомците, приредила Светлана Христова–Јоциќ, Матица македонска, Скопје, 2008, стр. 4.

историја. Денес во државава се води политичка војна „за“ и „против“ поставување споменици од античко време, особено за спомениците на Александар Македонски. Исто така, денес се води дипломатска војна за докажување кој има поголемо наследно право на Филип II и Александар III Македонски – денешните Македонци или денешните Грци.

Додека траеја (и сè уште траат и се интензивираат) овие внатрешни и надворешни меѓусоседски спорови за спомениците, за античката историја, за државното македонско знаме и за државното име Македонија, македонските писатели интензивно го „враќаа“ Александар Македонски во современата македонска литература. Почнувајќи од средината на 80-тите години на 20 век па сè до денес напишани се бројни дела за македонското античко минато и за Александар Македонски.

Сето ова отвора и наметнува бројни прашања – зошто воопшто се водат полемики и зошто не може да се расчисти со наметнатата дилема „чиј е Александар?“, зошто политичарите во своите конкурентни борби го инволвираат Александар Македонски, но и сета античко-македонска историја, зошто јужниот сосед ни го оспорува државното име што сме го наследиле од античка Македонија и коешто во континуитет е во употреба од антиката па до денес, и зошто речиси половина век (од крајот на Втората светска војна па до средината на 80-тите години од 20 век) Александар Македонски беше „избран“ од македонската држава, а со тоа и од културата, но и од литературата (со многу ретки исклучоци за кои понатаму ќе стане збор)? Сите тие прашања беа поттик за идејата да се изработи еден ваков труд со тема којашто е мошне блиска со современите глобализациски процеси во светот – ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите и тоа конкретно во македонската книжевност.

При изработката на темата за докторската дисертација, како што може да се види и од самиот наслов, беа земени предвид, пред сè, четири основни сегменти: 1. Ликот како знак; 2. Александар Македонски во досегашната историска наука; 3. Александар Македонски како интерактивен код на културите; 4. Александар Македонски во македонската книжевност.

Секој од овие сегменти е одделно елабориран што, пак, од своја страна ги даде резултатите од поставената примарна цел – на кои начини во македонската книжевност функционира ликот на Александар Македонски како интерактивен код на различните култури. Се разбира, при работата врз дисертацијата се наметна потребата од елаборирање и на други проблемски прашања кои на директен или на индиректен начин имаат допирни точки со основната тема.

Во текот на работата врз темата на овој труд се имаше предвид фактот дека наратологијата, односно семиологијата го определи поимот *лик* како *знак*, односно како *семема*. Роман Јакобсон го детерминира ликот како дисконтинуирана морфема. Филип Амон ја надополнува оваа Јакобсонова определба на ликот: „Празна‘ морфема на почеток (таа нема значење, има само контекстна референтност), ќе стане ‘полна‘ дури со последната страница на текстот, кога ќе завршат различните трансформации чиј носител и дејствител (агент) била таа“.¹⁴ Ликот, значи, претставува знак/ семема која се наоѓа на различни места во текстот и која наративниот тек ја интегрира со значенски единици – семи (етикети, атрибути).

Во таа смисла, ликот на Александар Македонски се разгледува, пред сè, токму од тој аспект, како знак, што значи дека синтагмата „ликот на Александар Македонски“ од насловот на темата го подразбира, всушност, значењето „ликот-знак Александар Македонски“. Од тој аспект, се разгледува прашањето како се интегрира ликот на Александар Македонски во македонската книжевност и на површинското ниво (семантички аспект – лик) и во длабинската структура на книжевниот дискурс (синтаксички аспект – актант).

За темата што се обработува мошне значајни се и тезите на Филип Амон за односите меѓу ликовите, односно за опозиците. Според Амон, две основни категории се мошне значајни за дескрипцијата на ликот: а) *позисија* – каде се јавува ликот, каква е неговата дистрибуција во наративната структура, со кои и со какви семи е исполнето неговото семантичко поле; б) *опозиција* – во какви релации може да се постави ликот во однос на другите ликови од истата или, пак, од некоја друга наративна структура. Опозициите се особено значајни за

¹⁴ Филип Амон, За еден семиолошки статус на ликот, во: Теорија на прозата, избор на текстовите, превод и предговор: Атанас Вангелов, Детска радост, Скопје, 1996, стр. 247 - 248.

елаборацијата на интерактивните сегменти од аспект на културните кодови во рамките на белетристичкиот материјал од македонската книжевност.

Овде уште би додаде дека при разработката на темата, како неопходни теориски елементи, земени се предвид и теориските сознанија од областа на психологијата и социологијата при што секогаш се водеше сметка за семиолошката дефиниција на ликот како знак.

За да може да се следи ликот на Александар Македонски во македонската книжевност беше нужно претходно да се предочат историските рамки во кои се јавува најголемиот македонски крал и најголемиот војсководец и воен стратег – Александар III Македонски. Во таа смисла, во трудот се елаборирани, во колку што е можно покуси црти, историските факти во врска со создавањето на античката македонска монархија, нејзините владетели од почетоците па сè до Филип II Македонски и Александар III Македонски, но и настаните кои следеле непосредно по смртта на Александар Македонски. Целта на ваквата историска елаборација е да се обезбеди историскиот научен инструментариум со чија помош натаму ќе може да се изврши споредбата (сличностите и разликите) меѓу Александар Македонски како историска личност и Александар Македонски како книжевен лик во рамките на македонската книжевност. За да се согледа што поцелосно историскиот аспект на Александар Македонски, користени се податоците што ги нудат историчари од разни епохи како што се Херодот, Демостен, Аријан, Плутарх, Куртиј Руф, Јустин, Диодор, Улрих Вилкен, Артур Вајгал, Ц. Р. Елис, Јудин Борза, Џон Шеј, Блаже Ристовски, Христо Андоновски, Ташко Белчев, Бранко Панов, Митко Б. Панов, Наде Проева, Лидија Славеска, Ана Шукарова, Елеонора Петрова, Васил Тупурковски, Александар Донски, Ангелина Маркус, Веле Алексоски, Паскал Камбуровски и други.

Едно од главните прашања на кое треба да се одговори во овој труд е во колкава мера и на кои начини се одвивала интеракцијата меѓу античко-македонската и другите култури од тоа време (хеленската, египетската, персиската), односно какво било влијанието на античката македонска култура врз другите култури, од една, и какво било влијанието на другите тогашни култури врз македонската античка култура, од друга страна. Во таа смисла, отворено е и прашањето за трагите коишто македонската античка култура (со сите аспекти на античката држава на Македонците, а во тие рамки особено

освојувачките походи на Александар Македонски) ги оставила врз другите култури во подоцнежните векови до денес, а со тоа и какви се трагите, односно какво е местото на античката македонска култура во македонската книжевност.

За аспектот на интеракцијата на културите како фундаментален книжевно-теориски оперативен инструментариум се користат сознанијата до кои дошла постколонијалната критика којашто своите зачетоци ги има некаде кон крајот на 70-тите и почетокот на 80-тите години на 20 век. Како што наведува Владимир Бити во неговиот „*Pojmovnik suvremene književne teorije*“, ¹⁵ постколонијалната критика се занимава првично со книжевноста и со културата на поранешните колонијални земји, односно на земјите од таканаречениот Трет свет. Заедничко за различните колонијални искуства, додава Бити, е негирањето на претставите коишто ги оформиле колонизаторите за колонизираниите култури. Зачетник на постколонијалната критика е Едвард Саид, американски критичар од палестинско потекло, кој покажува радикални ставови во однос на колонијалните прашања. Тој внимателно ги анализира политичките трактати, научната литература, новинарските извештаи, религиозните текстови и книжевните дела за да ја покаже расистичката, хегемонистичката и империјалистичката позадина на консензусот што е создаден на Западот како слика за Истокот. Европеецот, заклучува Саид, единствено можел да стане човек со тоа што на другата страна создал робови и чудовишта. Во таа смисла се издвојуваат два субјекта – колонизаторски субјект и колонизиран субјект. Колонизаторскиот субјект е, всушност, колонизиран со своите предрасуди, а колонизираниот субјект поради тоа останува заробен во својата различност не добивајќи можност да го манифестира своето „јас“.

Во однос на ваквите тези реагираат неколку американски критичари од индиско потекло, исто така застапници на постколонијалната критика, кои тврдат дека одбраната на специфичното национално „јас“ со напад врз „другото“ (европското) го потпомага истовремено зацврстувањето на тоа колонизаторско европско „јас“ кое, пак, радикално го присилува националното „јас“ да се идентификува и да се припитоми. Од друга страна, во одредени колонизирани средини се јавува таканаречена „хибридна книжевност“ којашто претставува смеса на домородниот јазик со англискиот јазик. Повеќе африкански писатели се

¹⁵ Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.

противставуваат на ваквата творечка книжевна постапка тврдејќи дека ниту еден писател не треба да биде опседнат со намерата да го напушти својот мајчин јазик, да му земе нешто со цел да збогати друг јазик. Според нив, африканската книжевност треба да се стави во центарот со цел да може да се разгледуваат другите култури и другите книжевности од аспект на нивниот однос кон таа африканска книжевност.

Во 80-тите години на 20 век, пак, во Германија се појави еден посебен вид на постколонијалната критика којшто е именуван како интеркултурна херменевтика. Својот интерес таа го насочи кон културната специфичност на читањето, разбирањето и интерпретацијата на книжевните дела. Овде на преден план се поставува проблемот на културниот код на читателот: „Ако германската книжевност се чита како странска, тогаш тука не е проблем само евентуалната историска дистанца, туку и јазичната, културната и воопшто цивилизациската дистанца која го оддалечува читателот од нејзиниот значенски универзум“.¹⁶ Поради тоа, застапниците на оваа теза инсистираат (во стилот на постструктуралистите) да се обрне особено внимание на улогата на читателот во книжевниот комуникациски канал.

Тоа се, во основа, тезите кои теориски ги разработува постколонијалната критика. Но, со оглед на фактот дека оваа критика не понуди некој свој карактеристичен книжевно-теориски оперативен модел (како и феминистичката критика која се појави во рамките на постколонијалната критика), припадниците на постколонијалната критика во огромна мера ги користат искуствата на другите книжевно-теориски модели, особено на структуралистичкиот и на постструктуралистичкиот. А тоа, секако, значи дека како теориски инструменти овде ќе бидат земени предвид сознанијата од семиологијата, наратологијата, херменевтиката, лингвистиката итн. Во таа смисла само ќе напоменеме дека Владимир Бити наведува повеќе теориски поими кои гравитираат кон постколонијалната критика: Другиот (во однос на Јас), феминистичка критика, херменевтика, опозиција, дијалог, постструктурализам, пренесување, разлика и слично.

Од книжевно-теориски и книжевно-историски аспект, значи, при изработката на темата беа користени трудови од областа на постколонијалната

¹⁶ Исто.

критика, структурализмот, постструктурализмот, семиологијата, наратологијата, херменевтиката, лингвистиката, социологијата и психологијата. Како извори на оперативен книжевно-теориски и книжевно-историски инструментариум при работата со книжевниот материјал се консултирани истражувањата на голем број автори како што се Цветан Тодоров, Ноам Чомски, Јуриј Лотман, Ролан Барт, Филип Амон, Роман Јакобсон, Алжирадес Грејмас, Ан Иберсфелд, Жерар Женет, Лисјен Голдман, Зигмунд Фројд, Ерих Хирш, Владимир Бити, Блаже Конески, Харалампие Поленаковиќ, Кирил Пенушлиски, Гане Тодоровски, Георги Сталев, Томе Саздов, Вера Стојчевска–Антиќ, Атанас Вангелов, Венко Андоновски, Науме Радически, Елизабета Шелева, Танас Вражиновски, Илија Чашуле, Јасмина Мојсиева–Гушева, Наташа Аврамовска, Маја Јакимовска–Тошиќ и други.

Појавата на ликот на Александар Македонски во македонската книжевност ќе биде разгледувана од повеќе аспекти и во неколку историски периоди: фолклор, средновековна книжевност, македонска книжевност во 19 век, македонска книжевност во 20 век, како и најновите книжевни дела во кои се јавува ликот на Александар Македонски, односно оние од првата деценија на 21 век за кои може да се користи и терминот современа македонска книжевност.

Во рамките на фолклорот ќе бидат елаборирани народните песни, приказни, преданија и легенди во кои се јавува ликот на Александар Македонски, а кои биле запишувани и објавувани од разни собирачи на народни умотворби како што се Стефан Верковиќ, Кузман Шапкарев, Марко Цепенков, браќата Димитрија и Константин Миладиновци, Андре Мазон, Евлија Челебија и други. Во овој контекст се осврнуваме и на „Веда Словена“, мистификацијата на Јован Гологанов и Стефан Верковиќ. Во рамките на средновековната книжевност, пак, земени се предвид романот „Александрида“ и неговата појавност во нашата средина, „Претскажувањата на Голем Александар“ од Атанас Македонец и еден апокриф за Александар Македонски. Во врска со македонската книжевност од 19 век елаборирано е присуството на Александар Македонски во книжевноста во тој период, но и односот на одделни наши културни дејци кон оваа маркантна историска личност, како што се, на пример, Ѓорѓија Пулевски и Исаија Мажовски.

И во рамките на обработката на македонската книжевност во 20 век и во првата деценија од 21 век се врши преглед и интерпретација на делата во кои се јавува ликот на Александар Македонски. Сепак, овде треба да се нагласи дека интересот за овој лик во нашата книжевност нарасна во последните две децении на 20 век. Се појавија дела од сите книжевни жанрови во кои главна тема беше токму феноменот Александар Македонски. Темата „Александар Македонски“ беше предизвик за авторите Анте Поповски, Слободан Мицковиќ, Петре Бакевски, Атанас Вангелов, Венко Андоновски, Владимир Шопов, Ката Мисиркова–Руменова, Митко Маџунков, Радован Павловски, Јордан Даниловски, Петар Бошковски, Петар Башески, Трајан Петровски, Тихомир Стојановски, Пандо Колевски, Владан Велков, Александар Донски, Мирче Нешовски, Кире Неделковски, Никола Алтиев, Перица Сарџоски и многу други. Делата (роман, расказ, поезија, драма) на овие автори во кои се јавува ликот на Александар Македонски се анализираат и се интерпретираат, се разбира, во основа од аспект на главната тема на овој труд – ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите.

Се разбира, во текот на работата врз темата дополнително беа консултирани и многу други автори од областа на историјата, книжевната теорија, книжевната историја и белетристиката, што може да се види од самата содржина на третиот дел од трудов.

Сето ова покажува дека во овој труд се обработува една мошне широка и сеопфатна тема. Во делот на историјата за Александар Македонски, како што потенцираат голем број автори коишто на овој или на оној начин се занимавале со проучување на неговата биографија, се напишани недогледен број страници, а тенденција на интензивно збогатување на фондот од литературни дела за Александар Македонски веќе се согледува и во современата македонска книжевност. Токму поради тоа, за оваа дисертација не само што може да се рече дека нема амбиција да ја затвори темата што тука се обработува туку и ќе треба да се нагласи дека интенцијата е да се понуди една, колку што е можно поширока, претстава за ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите во македонската книжевност. Сметаме дека со тоа, во основа, ќе бидат олеснети натамошните истражувања на оваа навистина екстензивна книжевно-историска и книжевно-теориска проблематика.

6. ЗАКЛУЧОК

Делата од македонската книжевност во кои фигурира историската личност Александар III Македонски како лик во улога на интерактивен код на културите го сочинуваат основниот предмет на анализа во овој труд. При истражувањето, успеавме да дојдеме до податокот за постоење на вкупно 176 книжевни дела во кои на каков било начин се споменува најславниот античко-македонски крал (романи, раскази, есеи, песни, епови, поеми, драми). Сите овие македонски книжевни трудови се сосема доволен доказ за основаноста на поставената теза дека присуството на Александар Македонски во македонската книжевност има свој континуитет, почнувајќи од фолклорот па сè до современата македонска литература во првата деценија од 21 век.

Во врска со темата на трудов, само во мал број од овие 176 книжевни дела (само во 13 песни) не успеавме да најдеме елементи коишто го интегрираат Александар Македонски како интеркултурен код. Во преостанатите дела, како што веќе и покажавме со понудените анализи, една од доминантните теми е и интеркултурната комуникација поврзана со ликот на Александар Македонски.

Општото правило според кое книжевноста ја ползува, ја надградува и ја превреднува историјата го среќаваме и во македонските книжевни дела за Александар Македонски. Имено, во нив функционира една симбиоза меѓу историската факција и книжевната фикција. Автентичните историски настани од 4 век пр.н.е. ја претставуваат основата врз која натаму се потпира книжевната имажинација. Таа книжевна имажинација, пак, од своја страна најчесто се креира врз принципите на аналогичноста при што не се нарушува начелото за неопходната елементарна логика на нарацијата. На пример, што го поттикнало и што го мотивирало анонимниот автор на преданието со наслов „Александар Македонски“ (објавено од страна на Танас Бражиновски) да го поврзе Александар Македонски со турскиот султан Мурат и со тоа да го постави античко-македонскиот крал во улога на линк меѓу две култури коишто и просторно и временски се мошне оддалечени? Поттикот, бездруго, доаѓа од историските настани поврзани со походот на македонската војска на чело со Александар Македонски во Азија при што Македонците секогаш излегуваат како победници во битките со Азијатите. Оттаму и Александар ќе го добие епитетот „аникетос“ (непобедлив). На анонимниот автор на преданието чијашто

земја (Македонија) се наоѓа под ропство на Азијатите (Османлиската Империја) несомнено му бил потребен модел од историјата, односно од минатото, кој ќе функционира како супериорен субјект во однос на поробувачите. Тој модел, секако, е пронајден во непобедливиот Александар Македонски. Но, времињата се други и тие носат нови потреби. Османлиите навистина може да ги победи еден непобедлив крал кој во минатото ги победувал нивните предци, но сега тој треба да биде истовремено и христијанин, зашто во свеста на анонимниот автор христијанството е надмоќно и во однос на исламот и во однос на паганството. Токму затоа и е поставена таму сцената во која Александар треба да го прими крстот, да „се покрсти“, да стане христијанин за да го победи царот Мурат. Александар го одбива крстот. Па ангелот ќе му го понуди крстот на цар Мурат кој беспоговорно ќе го прифати и потоа ќе го победи „непобедливиот“ Александар. За да се победат поробувачите потребно е да се најде непобедлив, но не пагански, туку христијански јунак! Во ваквото сиеже на преданието го следиме историскиот слој којшто е исползуван, надграден и превреднуван. Александар Македонски овде ја има улогата на лик-знак кој поврзува најмалку пет културни ентитети – античка Македонија, Османлиската Империја, христијанството, исламот и античко-македонската митологија (паганството).

Симбиозата на историската факција и книжевната фикција е илустративна и во средновековниот *Роман за Александар Македонски*. Независно за која верзија станува збор, присутни се автентичните историски интеркултурни врски (Александар, односно Македонците, во однос на Хелените, Египќаните, Персијците, Индијците итн.), но се среќаваат и имагинарни интеркултурни интерференции како, на пример, античко-македонската и римската култура. Од друга страна, во фантастичните наративни сегменти во многубројните варијанти на овој роман (средбата на Александар со разни чудовишта и „диви луѓе“) очигледна е доминацијата на описите во кои на преден план ја гледаме онаа расистичка интеркултурна комуникација која ги подразбира релациите на супериорното „Јас“ и инфериорниот „Друг“ (Персиецот, односно Азијатот, односно Ориенталецот) како показатели за идеологијата на европоцентризмот. Токму затоа и е извршена онаа пренагласена христијанизација на сета нарација, но и на ликот на Александар Македонски. Ваквите елементи на сижето од средновековната „Александрида“ се мошне солидна илустрација за тврдењето на

Едвард Саид дека Европеецот можел да стане човек само на тој начин што на другата страна (меѓу колонизираниите) создавал робови и чудовишта.

Се разбира, историската факција и книжевната фикција ги среќаваме и во другите македонски книжевни дела во кои со помош на ваквата симбиоза ликот на Александар Македонски се интегрира како интерактивен код на културите – во романите на Гилевски, Бакевски, Донски, Велков, Матеска; во расказите на Андоновски и Миневски; во поезијата на Поповски, Павловски, Башески итн.

Со ликот на Александар Македонски во македонската литература се поврзани двата вида на интеркултурна комуникација што ги изделивме во книжевно-теорискиот дел од трудов и коишто ги детерминиравме како а) расистичка интеркултурна комуникација и б) толерантна интеркултурна комуникација.

Интеркултурната комуникација со расистички признаци е тесно поврзана со аспектот на гледање на субјектот (фокализантната точка) – според Македонците, Персијците се пониска, инфериорна раса во секој поглед: и во војувањето, и во облекувањето, и во традиционалните азиски обичаи; според Персијците, пак, Македонците се обични разбојници кои пљачкосуваат на азиско тло на чело со безумното момче, синот на кралот Филип II. Сосема идентичен е односот меѓу Македонците и Индијците. Во таа смисла, релацијата супериорност – инфериорност е книжевно елаборирана и од аспект на односот меѓу македонскиот крал Александар Македонски и персискиот крал Дариј III. Во книжевно-историските наративни слоеви тоа најчесто се структурира со историскиот податок за преписката меѓу двајцата кралеви, додека во рамките на чистата книжевна фикција се изнаоѓаат разни соодветни форми како што е, на пример, симболичната размена на дарови меѓу македонскиот и персискиот крал во народните умотворби.

Од друга страна, една од честите теми на книжевна обработка е трансформацијата на супериорните Македонци како победници во инфериорни победени поради т.н. космополитска политика на Александар Македонски. Всушност, создадена е една ситуација во која колонизаторите се чувствуваат како колонизирани. Имено, македонските војни негодуваат поради тоа што Александар сè почесто поставува Персијци на раководни позиции, па тие (Македонците) се доведени во ситуација да бараат дозвола од Персијците за да

дојдат до нивниот крал. Мошне умешно се обработени овие прашања, на пример, во драмата „Александар на Исток“ од Петар Бошковски. На ваков начин, во книжевните дела се отвораат и се обработуваат прашањата поврзани со коректниот однос на Александар Македонски кон туѓите (Персијци), од една страна, и некоректниот однос кон своите (Македонци), од друга страна. Оттаму доаѓа и тезата за тоа дека Александар Македонски ја запоставил Македонија и ги запоставил Македонците поради својот космополитизам, поради својата идеја за создавање на светско царство и обединување на сите народи и култури, што, се разбира, нема допирни точки со автентичните историски настани.

Толеранцијата кон другите култури (толерантната интеркултурна комуникација) во македонските книжевни дела за Александар Македонски најчесто се поврзува со ликот на македонскиот крал, односно со неговата т.н. „источна политика“ – поточно, со неговиот т.н. космополитизам. Овој сегмент од ликот на Александар Македонски најчесто се интегрира со комбинираната македонско-персиска кралска облека, со организирањето на масовната свадба во Суса со хиперболизираната бројка на склучени бракови меѓу Македонците и Персијците, воведувањето на проскинезата, персиските војници обучени на македонски начин на војување и со македонско оружје (еписгоните), подигањето на бројни градови при што најчесто се споменува Александрија во Египет како мултикултурно економско и трговско собиралиште на бројни народи итн.

Покрај ова, во македонската книжевност доминантни се и наративните сегменти во кои ликот на Александар Македонски се поставува во опозиција со други ликови и тоа во врска со неговата функција на интеркултурен код. Тука, пред сè, мислиме на односот на македонскиот крал кон членовите на кралското семејство на Дариј III кои ќе останат во шаторот заробени од македонските војници, но и односот на Македонецот кон мртвиот персиски крал кога ќе нареди Дариј III да биде погребан со сите почести според персиските обичаи, а убијците на кралот да бидат најстрого казнети. Ист е односот на Александар и кон индискиот крал Пор.

Сакрализирањето, односно идеализирањето, од една страна, и десакрализацијата, демитологизацијата, демистификацијата на Александар Македонски, од друга страна, се исто така две суштински наративни постапки во

македонската литература поврзана со улогата на најславниот античко-македонски крал како знак низ кој се пресекуваат бројни култури.

Во книжевните дела во кои се сакрализира Александар Македонски забележливо е интегрирањето на овој лик со атрибути што ја нагласуваат неговата космополитска политика. Александар е претставен како обединител на сите народи од светот, како војсководец кој со својот освојувачки поход на Исток ја создал светската заедница на рамноправни народи и култури. Во таа смисла, космополитизмот на Александар Македонски се претставува дури и како модел што треба да се следи во актуелните глобализациски процеси. Такви се, на пример, делата на Гилевски, Матевска, Донски, Павловски, Поповски и други.

Од друга страна, во неколку дела се врши десакрализација на ликот на Александар Македонски. Во тие дела на преден план е тезата за илузорноста на идејата на Македонецот за обединување на сите народи и култури од светот, а како основен аргумент се посочува фактот дека таа идеја умира заедно со смртта на Александар. За ваквата слика за македонскиот крал типични примери се романот на Мицковиќ, како и расказите на Андоновски и на Миневски. Во романот „Александар и смртта“ од Мицковиќ, на пример, се нагласуваат несогласувањата на дијадосите за определувањето на наследникот за македонскиот престол по смртта на Александар и нивните бескрајни расправи, додека во двата веќе анализирани раскази од Андоновски од збирката „Фрески и гротески“ е потенцирана илузорноста на идејата на македонскиот крал да направи нешто што е невозможно да се направи (да реши нерешлива загатка) со што се алудира на залудноста на неговите напори да го обедини светот. Миневски, пак, во расказите ја користи иронијата за да ја нагласи бесмисленоста на сите тие натчовечки напори што ги вложил Александар за безнадежната идеја да ги неутрализира културните разлики меѓу далечните народи.

Се разбира, многубројни се книжевните сегменти од македонската литература кои го интегрираат ликот на Александар македонски како интерактивен код на културите, како што може да се види од веќе извршените анализи. Затоа, во следната табела ги сублимираме суштинските карактеристики од македонските книжевни дела кои го интегрираат семантичкото поле на ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите.

АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ – ИНТЕРАКТИВЕН КОД НА КУЛТУРИТЕ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ				
ФОЛКЛОР	СРЕДЕН БЕК	19 БЕК	20 БЕК	21 БЕК
30 ДЕЛА	6 ДЕЛА	8 ДЕЛА	54 ДЕЛА	78 ДЕЛА
словенизација (Александар е Словен, заветот на Александар за Словените)	митолошки и религиозен слој од нарацијата – Александар Македонски со почит кон туѓите богови	Словенизација на Александар – денешните Македонци се потомци на античките Македонци	Александар „ги обедини сите земји и народи од Македонија до Индија“	Александар vs. Турците, Кинезите, Индијанците, каубојците...
христијанизација (Исус Христос, св. Петар, рајот, Александар е божествен човек, со крстот пред себе)	христијанизација на Александар Македонски (Јудејците, рајот, еден Бог – Саваот)	христијанизација на Александар/ во „Историјата“ на Пулевски идентичен сегмент со „Александрида“	комбинација на македонски, египетски и персиски погребни обичаи	илузијата на Александар за светска заедница, за обединување на сите народи и култури
Македонци vs. Ароманци	Александар vs. Римското Царство	Александар vs. Западна Европа	Александар vs. Римско Царство	браќ на Александар со Роксана
Масовна свадба vs. Свадбата во Суса	Александар vs. западноевропски земји	Александар vs. Азијци/ Турци османлии	десакрализација демитологизација демистификација	Македонците против т.н. космополитизам на Александар
Александар vs. Крали Марко и Јанкула Војвода (жива вода)	Александар vs. „северните предели“	Александар – целиот свет vs. македонскиот престиж	Македонците против источната политика на нивниот крал	негативен став на Александар кон Хелените
Александар vs. Диоген (хеленски филозофи)	Александар vs. јужните предели	Александар како обединител на далечни култури	„победниците им служат на победените“	денешните Грци го присвојуваат Александар
Александар vs. персиската култура	Александар во ненаселениот свет/диви народи	Александар vs. рускиот цар	илузијата на Александар за светско царство	Александар: бог, фараон, обединител
Александар vs. Дариј III	Александар vs. Дариј III	Александар vs. Дариј III	Александар vs. Дариј III	Александар vs. Дариј III
Размена на симболични дарови меѓу Александар и Дариј (супериорност – инфериорност)	Размена на симболични дарови меѓу Александар и Дариј (колонизатори – колонизирани)	Размена на симболични дарови меѓу Александар и Дариј (елитни – субалтерни)	Александар vs. Самоил, Крали Марко, Петар Делјан, Дете Голомеше, Гаврил Радомир... – континуитетот	Егејските Македонци не смеат да ги крстат своите деца со името Александар
Александар во браќ со Илена, ќерка на персискиот крал Дариј	Александар во браќ со Роксана, ќерка на персискиот крал Дариј	Александар во браќ со Роксандра, ќерка на персискиот крал	Александар vs. Кирил Пејчиновиќ и Исијан од Врбен	славата на Александар – поттик и мотив за зачувување на македонскиот национален идентитет
Александар vs. цар Мурат (Османлиска Империја)	Александар: толерантна и расистичка интеркултурна комуникација	Александар: толерантна и расистичка интеркултурна комуникација	врска: античка Македонија и современа Македонија	Македонците супериорни vs. Персијците

Александар оди до крајот на светот – интеркултурни контакти	Александар оди до крајот на светот – интеркултурни контакти	Александар до крајот на светот/ контакти со бројни култури	Александровата екумена и на американскиот континент	нетрпеливост меѓу Македонците и Грците/ меѓу античките Македонци и Хелените
Александар vs. Крали Марко (одземање на силата)	Александар vs. европски, африкански и азиски култури	Александар vs. „нечистите народи“/ елитни – субалтерни	Александар: во Империјата „не смее да има владеечки народ или култура“	Александар vs. бранителите од 2001 година во војната во Македонија
Александар vs. Египет, Персија, Индија	Александар vs. Египет, Персија, Индија	Александар vs. Египет, Персија и Индија	Александар vs. Египет, Персија, Индија	Александар vs. Египет, Персија, Индија

Табела 7

Ликот на Александар Македонски како интелектуален код на културите во македонската книжевност

IV. Прилози

Преглед на книжевните дела за Александар Македонски во македонската книжевност

I. ФОЛКЛОР

1. Раѓањето на Александар Велики²⁶²

Народна песна; пронајдена во необјавената збирка на народни песни од Стефан Верковиќ во Архивот на Српската академија на науките и уметностите во Белград, заведена под број 282. Збирката кај нас ја објави Кирил Пенушлиски во 1985 година.²⁶³ Песната е запишана од страна на Верковиќ, а интерпретирана од слепиот пејач Јован Михаилов од серското село Броди. Оваа песна има вкупно 263 стихови.²⁶⁴ Првичната информација за збирката во која се пронајдени оваа и наредната песна ја дава Бранислав Русиќ кој ја пронашол таа збирка во Архивот на САНУ, а на наше тло прв за ова пишува Томе Саздов („Песна за Александар Велики“, Нова Македонија, 12.01. 1958).²⁶⁵

2. Александар Велики

Народна песна; и оваа песна е пронајдена во необјавената збирка на народни песни од Стефан Верковиќ (Архив на САНУ, бр. 282). Запишана е од Верковиќ, а интерпретирана од слепиот пејач Јован Михаилов од Броди. Песната има 306 стихови и е со идентична содржина како и претходната.²⁶⁶ Двете песни кај нас се објавени интегрално во третиот том од „Македонски народни умотворби“ на Стефан Верковиќ под редакција на Кирил Пенушлиски во 1985 година.

3. Стани, стани Александре Македонски

Народна песна; се наоѓа во фолклорните аудиозаписи на Димитар Поп-Димитров (Македонец од Егејска Македонија). Сведоштво за песната даваат Блаже Миновски и Кире Јанишлиев во „Нова Македонија“ од 1 и 2 ноември 1997 година (стр. 7).

4. Песна за цар Александар

Народна песна; ја запишал и ја објавил францускиот славист Сипријан Робер: Cyrrien Robert, *Le monde slave, son passé, son état présent et son avenir*, T. I, Paris 1852, 49 - 51. Податоци за песната во: Лидија Славеска, Етногенезата на македонскиот народ, Матица македонска, Скопје, 1992, стр. 34 - 35.

5. Песна за Александар

Народна песна; објавена во: Светлана Христова–Јоциќ, Александар Македонски во науката и во свеста на потомците, Матица македонска, Скопје, 2008, стр. 338. Станува збор за народна песна запишана на аромански јазик. На македонски јазик ја препеал Димо Н. Димчев.

²⁶² Македонските народни умотворби за Александар Македонски ги даваме според редоследот како што ги анализираме во трудов, а не по азбучен ред поради тоа што некои од нив се среќаваат со неколку наслови, а кај други, пак, воопшто нема наслови, па ги насловуваме ние според нивната содржина. Од македонската средновековна книжевност па натаму, книжевните дела ги предаваме по азбучен ред според името, а не според презимето на авторот како што се подредени делата во библиографијата.

²⁶³ Верковиќ Стефан И., Македонски народни умотворби, книга трета: Јуначки и трапезарски песни, подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Скопје, 1985.

²⁶⁴ Кирил Пенушлиски, Митот и фолклорот, цит. дело, стр. 30.

²⁶⁵ Исто, стр. 27.

²⁶⁶ Исто, стр. 30.

6. Премудри Александар Македонски кога влегол во шише в море
Народна приказна; кај Цепенков има приказна со наслов „Премудри Соломон кога влегол во шише в море“. На крајот од приказната Цепенков појаснува: „Еден ми раскажа една приказна слична на оваа, само што наместо Соломона – Александар Македонски“. Да се види: Марко К. Цепенков, Македонски народни приказни, кн. 3, Приредил Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Скопје, 1989, стр. 141 - 142.
7. Татковата клетва
Народна приказна; објавена во весникот „Народна волја“ (Благоевград, јули 1994 година).
8. Царо Александрo Македонски кога се оженил
Народна приказна; се наоѓа во приватната архива на Трајко Огненовски; податоци за приказната кај: Вера Стојчевска–Антиќ, Александар Македонски – историја и мит, во: Светлана Христова–Јоциќ, Александар Македонски во науката и во свеста на потомците, Матица македонска, Скопје, 2008, стр. 291.
9. Царчето Александрo и трите наречници
Народна приказна; се наоѓа во приватната архива на Трајко Огненовски; податоци за приказната кај: Вера Стојчевска–Антиќ, Александар Македонски – историја и мит, во: Светлана Христова–Јоциќ, Александар Македонски во науката и во свеста на потомците, Матица македонска, Скопје, 2008, стр. 291.
10. Сонот на Александар за неговата смрт
Народна приказна; се наоѓа во приватната архива на Трајко Огненовски; податоци за приказната кај: Вера Стојчевска–Антиќ, Александар Македонски – историја и мит, во: Светлана Христова–Јоциќ, Александар Македонски во науката и во свеста на потомците, Матица македонска, Скопје, 2008, стр. 291 - 292.
11. Царчето Александрo Македонски дарои делело
Народна приказна; се наоѓа во приватната архива на Трајко Огненовски; податоци за приказната кај: Вера Стојчевска–Антиќ, Александар Македонски – историја и мит, во: Светлана Христова–Јоциќ, Александар Македонски во науката и во свеста на потомците, Матица македонска, Скопје, 2008, стр. 292.
12. Цар Александар и крајот на земјата
Народна приказна; објавена во: Светлана Христова–Јоциќ, Александар Македонски во науката и во свеста на потомците, Матица македонска, Скопје, 2008, стр. 336; Станува збор за приказна запишана на аромански јазик; на македонски јазик ја превел Димо Н. Димчев; првпат објавена во: списанието *Rivista di Litiratură shi Studii Armăni, Tomlu XXXI, Anlu 13, Nr. 2, Sumedru, 2006, cîmp. 46 - 48.*
13. Брешко македонски цар
Народна приказна; објавена во: Македонски народни приказни, Редактирале: В. Иљоски, К. Тошев, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1946, стр. 112.
14. Александар Велики и грчкиот филозоф
Народна приказна; објавено во: Танас Вражиновски, Народни приказни на Македонците иселеници во Канада, Култура, Скопје, 1990, стр. 124.

15. Една мајка си го проколнала сина си
Народна приказна; објавена во: Блаже Конески, Еден мотив од „Александрида“, Разглед, Година IX, јуни 1991, бр. 17, стр. 5 - 7.
16. Цар Александар
Народно предание; објавено во Зборникот на Миладиновци. Да се види: Димитрија и Константин Миладиновци, Зборник на народни песни, Редакција: Харалампие Поленаковиќ и Тодор Димитровски, Македонска книга, Скопје, 1983, стр. 502.
17. За Александар Велики
Народно предание; објавено во: К. Шапкарев, Сборник от български народни умотворения, кн. 4, София, 1891 - 1894, 372; преобјавено и во: Кузман А., Шапкарев Избрани дела, приредил д-р Томе Саздов, Том петти, Приказни, Мисла, Скопје, 1976, стр. 562.
18. Цар Александар Македонски
Народно предание; објавено во: Танас Вражиновски, Македонски народни преданија, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, Скопје, 1986, стр. 26.
19. Александар Македонски и сестра му Ангелина
Народно предание; објавено во: Танас Вражиновски, Македонски народни преданија, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, Скопје, 1986, стр. 29.
20. Александар Македонски
Народно предание; објавено во: Танас Вражиновски, Македонски народни преданија, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, 1986, стр. 33.
21. Како персискиот цар бил победен со вреќата лути пиперки што му ја испратил Александар Македонски од Македонија
Народно предание; засведочено во: Лидија Славеска, Етногенезата на македонскиот народ, Матица македонска, Скопје, 1992, стр. 36 - 37.
22. Предание за расипаните градови: Градиште (Трипола), Влашко Градиште и Виноградиште
Народно предание; објавено во: Марко К. Цепенков, Македонски народни умотворби, Книга седма, Преданија, Редактирал Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Институт за фолклор, Скопје, 1980, стр. 223.
23. Александар и бесмртната вода
Народно предание; варијанта на преданието „Цар Александар“ од Зборникот на Миладиновци; објавено во: Александар Донски, Античко-македонското наследство во денешната македонска нација (прв дел – фолклорни елементи), Центар за културна иницијатива – Штип, 2002/2003, стр. 54 - 55.
24. Жив е Марко
Народно предание; објавено во: Contes slaves de la Macedoine sud-occidentale. Étude linguistique; textes et traduction; notes de folklore par André Mazon, Paris, 1923, 96; објавено и во: Кирил Пенушлиски, Народната култура во Егејска Македонија, Мисла, Скопје, 1992, стр. 353.
25. Александар Македонски и Бела Ица
Народно предание; објавено во: Алексо Лозановски, Народни преданија, Интерлингва, Скопје, 2005, стр. 8.
26. Пари од Александар Македонски за Бела Ица
Народно предание; објавено во: Алексо Лозановски, Народни преданија, Интерлингва, Скопје, 2005, стр. 10.

27. Болно

Народно предание; објавено во: Алексо Лозановски, Народни преданија, Интерлингва, Скопје, 2005, стр. 25.

28. Златари

Народно предание; објавено во: Алексо Лозановски, Народни преданија, Интерлингва, Скопје, 2005, стр. 71.

29. Предание за градот Манастир

Народно предание; станува збор, имено, за траги од предание за името на градот Манастир (Монастир, Битола) што ги среќаваме во патопис на Евлија Челебија; да се види: Патописот на Евлија Челеби од 1660 до 1668 година, во: Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци 1371 - 1777, Мисла, Скопје, 1991, стр. 424.

30. Легенда за јаслите на коњот Букефал

Народна легенда; сведоштво за оваа легенда дава патописецот Пјер Белон во 16 век кој престојувал во Македонија; да се види: Патописот на Пјер Белон од 1546 до 1549 година, во: Александар Матковски, Македонија во делата на странските патописци 1371 - 1777, Мисла, Скопје, 1991, стр. 147.

II. СРЕДНОВЕКОВНА КНИЖЕВНОСТ

31. Александрида, редакција Димитар Пандев, Macedonia Prima, Охрид, 2001.

32. Апокриф за Александар Македонски; апокриф од зборникот на В. Груиќ што бил препишан во Гложане во 1628 година од грешниот јеромонах Данило; да се види: Вера Стојчевска–Антиќ, Драгољуб Драгојловиќ, Митологумена на средновековната кирилска писменост, Македонска книга, Скопје, 1990, стр. 75.

33. Атанас Македонец, Претскажувањата на Голем Александар, подготовка, предговор и транскрипција Вера Стојчевска–Антиќ, Зумпрес, Скопје, 1996.

34. Непознат византиски автор, Александар кралот на Македонците, превод Ленче Милошевска, Зумпрес, Скопје, 1994.

35. Непознат византиски автор, Александар Македонски, превод Павлина Димитровска, Феникс, Скопје, 2008.

36. Псевдо-Калистен, Животот и делата на Александар Велики, превод, предговор и белешки Весна Димовска–Јањатова, Слово, Скопје, 2008.

III. МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ 19 ВЕК

37. Григор Прличев, Слово на св. Кирил и Методиј, во: Григор Прличев, Избрани Произведения, „Български писател“, Софија, 1980, стр. 232 - 234; Според Блаже Ристовски, ова Слово на Прличев е искажано во 1885 година.²⁶⁷

38. Григор Прличев, Слово во Охрид од 1883 година, во: Гане Тодоровски, Македонската книжевност во XIX век, Наша книга, Скопје, 1990, стр. 159 - 160.

39. Ѓорѓија М. Пулевски, Речник од три јазика, во: Ѓорѓи Пулевски, Избрани текстови, приредил Томе Саздов, Наша книга, Скопје, 1985, стр. 115 - 193 (фрагменти); Прво издание: Речник од три језика. с. Македонски, арбански и турски. Књига II. Написао Ѓорѓе М. Пулевски, Мијак гаљички. у Београд. 1875.

40. Ѓорѓија М. Пулевски, Самовила Македонска, во: Ѓорѓија М. Пулевски, Одбрани страници, Избор, редакција, предговор и забелешки Блаже Ристовски, Македонска книга, Скопје, 1974, стр. 185 - 189; песна за првпат објавена сепаратно во 1879 година во Софија.

²⁶⁷ Блаже Ристовски, Александар Македонски во историската свест на Македонците во XIX и XX век, во: Блаже Ристовски, Македонија и македонската нација, цит. дело, стр. 135.

41. Ѓорѓија М. Пулевски, Македонцим ув прилог, во: Ѓорѓија М. Пулевски, Одбрани страници, Избор, редакција, предговор и забелешки Блаже Ристовски, Македонска книга, Скопје, 1974, стр. 203 - 205; песна за првпат објавена во збирката на Пулевски со наслов „Македонска песнарка“, Софија, 1879 година.
42. Ѓорѓија М. Пулевски, Славјанско-македонска општа историја, Подготовка Блаже Ристовски, Билјана Ристовска–Јосифовска, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2003.
43. Исаија Мажовски, Спомените на Исаија Радев Мажовски роден на 9 март 1852 година во село Лазарополе, Дебарско – Македонија, Подготовка и предговор Томислав Тодоровски, Мисла, Скопје, 1972. (Издание: Томислав Тодоровски, Спомените на Мажовски, Мисла, Скопје, 1972).
44. Марко К. Цепенков, Мајка Македонија ги советува своите чеда да востанат против тиранијата на Турците, во: Марко К. Цепенков, Македонски народни умотворби, Книга десетта, Материјали, Литературни творби, Редактирал Блаже Ристовски, Македонска книга, Институт за Фолклор, Скопје, 1980; песна за првпат објавена во „Автономия“, I, 28, Софија, 12. II. 1899, стр. 3, со наслов: Мајка Македонија ги советува своите чеда да востанат против тиранијата на Турците.

IV. МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ 20 ВЕК

45. Анте Поповски, Алелуја (песна), во: Ненасловена (поетска збирка), Мисла, Скопје, 1988.
46. Анте Поповски, Копнеж (песна), во: Ненасловена (поетска збирка), Мисла, Скопје, 1988.
47. Анте Поповски, Повелба на Александар Македонски (песна), во: Ненасловена (поетска збирка), Мисла, Скопје, 1988.
48. Анте Поповски, Трите жени и Александар Македонски (песна), во: Провиденија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 1995.
49. Атанас Вангелов, На безгласје глас (поема), Детска радост, Скопје, 1995.
50. Блаже Конески, Послание (песна), во: Послание (поетска збирка), Култура, Скопје, 1987.
51. Блаже Миневски, Грди камења (расказ); во: Ледно око (раскази), Култура, Скопје, 1994.
52. Блаже Миневски, Лажниот Александар (расказ); во: Ледно око (раскази), Култура, Скопје, 1994.
53. Блаже Миневски, Пораз (расказ); во: Ледно око (раскази), Култура, Скопје, 1994.
54. Богоја Таневски, Македонија (песна); во: Судбини (поетска збирка), АПЕКС, Битола, 1999.
55. Богоја Таневски, Александар Македонски (песна); во: Судбини (поетска збирка), АПЕКС, Битола, 1999.
56. Богоја Таневски, Корени на старото дрво (песна); во: Судбини (поетска збирка), АПЕКС, Битола, 1999.
57. Венко Андоновски, Фреска прва: Александар, Аристотел, *Упокоение на Александар Грешен* (расказ); во збирката „Фрески и гротески“; во: Венко Андоновски, Азбука за непослушните, Фрески и гротески, Култура, Скопје, 2001; збирката раскази „Фрески и гротески“ за првпат е објавена во 1993 година.
58. Венко Андоновски, Фреска втора: Кирил, Исијан. Потем Далмант. *Ѓавол го искушува Кирила, Вознесение негово* (расказ); во збирката „Фрески и гротески“ од 1993 година.
59. Влада Урошевиќ, Дива лига (роман), Три, Скопје, 2000.

60. Владимир Шопов, Записи и сништа за Александра Магнум (роман), АБ, Скопје, 1997.
61. Гоце Митески, Робина (песна), од стихозбирката во ракопис со наслов „Смрт или слобода“, песната е напишана во 1942 година. Објавена во: Блаже Ристовски, Македонскиот стих 1900 – 1944, Истражувања и материјали, II, Мисла, Скопје, 1980, стр. 408 - 409.
62. Гоце Митески, Гоце Делчев (песна), од стихозбирката во ракопис со наслов „Смрт или слобода“, песната е напишана во 1942 година. Објавена во: Блаже Ристовски, Македонскиот стих 1900 – 1944, Истражувања и материјали, II, Мисла, Скопје, 1980, стр. 411 - 413.
63. Зоран Ковачевски, Александар и вазната (расказ), во: Аристотел од Ресен (збирка раскази), Мисла, Скопје, 1984.
64. Иван Василевски, Александар (поема), Формика, Скопје, 1997.
65. Илија Бошков – Крајнички, Александар Македонски (песна), во: Моето прво раѓање (поетска збирка), ОСИЗ за култура – Кочани, Кочани, 1984.
66. Кире Неделковски, Александар Македонски (песна), во: Безмерно (поетска збирка), Macedonia Prima, Охрид, 1997.
67. Матеја Матевски, Копнеж по целината (песна), во: Завевање (поетска збирка), Зумпрес, Скопје, 1996.
68. Митко Маџунков, Домот на Александар (роман), Детска радост, Скопје, 1992. Објавен и во изданието: Митко Маџунков, Кон другата земја, Култура, Македонска книга, Скопје, 1993 (како седма глава од романот, стр. 405 - 465). Маџунков го дополни романот „Домот на Александар“ во 2002 година и тоа во српското издание (*Иван Вишњиќ*, Белград, 2002). Дополнетото издание беше објавено и на македонски јазик: Митко Маџунков, Домот на Александар, АЕА, Мисла, Скопје, 2005.
69. Никола Кљусев, Цар на царевите мои (песна), во: Неизртено семе (поетска збирка), Матица македонска, Скопје, 1996.
70. Пандо Колевски, Александар Македонски (поема), Огледало, Скопје, 1994.
71. Петар Бошковски, Александар на Исток, ТВ драма, Матица македонска, Скопје, 1994.
72. Петар Загорев, Таму (песна), објавена во весникот „Автономна Македонија“, I, 13.IX. 1903, стр. 4.
73. Петре Бакевски, Белите крилни птици на Александар Великиот (поетски циклус), во: Живи ѕвезди (поетска збирка), Македонска ревија, Скопје, 1992.
74. Петре Бакевски, Во сенката на мечот (Александар Велики) (поема), Спектар прес, Скопје, 1995; прва објава во 1994 година.
75. Петре Бакевски, Вавилон, Либрето за симфониска поема-ораториум „Александар Велики“, Детска радост, Скопје, 1997.
76. Петре Бакевски, Градењето на Александрија (песна); во: Сто сонети, Спектар прес, Скопје, 1997.
77. Петре Бакевски, Љубопитство (песна); во: Сто сонети, Спектар прес, Скопје, 1997.
78. Петре Бакевски, Антички Македонци (песна), во: Елегии, Спектар прес, Скопје, 1998.
79. Петре Бакевски, Александар ја урива Теба. Еврипид – молчи (песна), во: Балади, Спектар прес, Скопје, 1999.
80. Радован Павловски, Пејзаж (песна), во: Молњи (поетска збирка), Мисла, Скопје, 1978.

81. Радован Павловски, Клуч на походот (песна), во: Клучеви (поетска збирка), Мисла, Скопје, 1986.
82. Радован Павловски, Александар Македонски (песна), во: Отклучување на патиштата (Избрани дела, 3.), Наша книга, Скопје, 1986.
83. Радован Павловски, Синот на Сонцето (еп), Зумпрес, Скопје, 1999.
84. Симе Пандовски, Александар Македонски: според дневникот од жена му Роксана, самостојно издание, Битола, 2000.
85. Славе Ѓорѓо Димоски, Гроб во бесмртната вода (песна), во: Темно место (поетска збирка), Зумпрес, Скопје, 1999.
86. Слободан Мицковиќ, Александар и смртта (роман), Култура, Скопје, 1992.
87. Стојан Боризов – Марковски, Вранештица (песна), во: Македонска поезија и проза од Австралија, самостојно издание, Скопје, 1998.
88. Стојан Боризов – Марковски, Кон Македонија (песна); во: Македонска поезија и проза од Австралија, самостојно издание, Скопје, 1998.
89. Трајан Петровски, Ти беше таа жена (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.
90. Трајан Петровски, Писмо (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.
91. Трајан Петровски, Тајна (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.
92. Трајан Петровски, Манас (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.
93. Трајан Петровски, Смртта во Азија (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.
94. Трајан Петровски, Идентификација (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.
95. Трајан Петровски, Мечот на Александар Македонски (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.
96. Трајан Петровски, Нашите болести (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.
97. Трајан Петровски, Дрвото (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.
98. Трајан Петровски, Минувајќи покрај Гордион (песна), во: Живеам во Азија (поетска збирка), Детска радост, Скопје, 2000.

V. СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ (21 ВЕК)

99. Александар Донски, Тајната на бакарната книга (роман), ЕМАРИ, Штип, 2009.
100. Александар Мицески, Сега (апстрактен портрет) (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 238.
101. Александра Велинова, Александар Македонски (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 234.
102. Ана Илијоска–Богич, Александар Македонски – Последниот ден (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 237.
103. Ана Лиза, АМистика (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 238.
104. Анте Поповски, Света песна (еп), Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2001.

105. Аполон Гилевски, Сонот на жолтата пеперуга (повеста на еден Македонец во Америка и во светот) (роман), Матица македонска, Скопје, 2007.
106. Билјана Станковска, Александар и свездочатецот (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 236.
107. Благој Трајков, Слово за царот Александар III Македонски, Графохартија, Скопје, 2009.
108. Борче Панов, Александар и Диоген (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 234.
109. Бранка Георгиевска, Александар Македонски (Велики) (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 234.
110. Вања Изова–Велева, На Александар (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 232.
111. Веле Смилевски, Космогониска песна, во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 230.
112. Вера Чејковска, Трета паганика (песна), во: Рабови (поетска збирка), Матица македонска, Скопје, 2007.
113. Виолета Златева–Танчева, По стапките на Великиот (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 231.
114. Витомир Долински, Дванаесеттемина, сè уште (песна), во: Небо за нови богови (поетска збирка), МИС-ПРЕС, Струга, 2002.
115. Владан Велков, Александар Македонски (историски роман), Македонска искра, Скопје, 2005.
116. Ефтим Клетников, Македонски војници во Тројанската војна (песна), во: Белутрак (поетска збирка), Три, Скопје, 2001; песната е објавена и во списанието „Портал“ со посвета „На Филип и Александар“: Портал, гласник на Македонски духовни конаци, година VII, декември, 2007, стр. 225.
117. Игор Крајчев, Разделба (песна), во: Реалности (поетска збирка), самостојно издание, Велес, 2004.
118. Илија Карајанов, Сонот на Александар Македонски (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 233.
119. Јовица Тасевски – Етернијан, Палимпсест (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 234.
120. Јордан Даниловски, Александар Македонски од аголот идеален збор за себе и Марко Крале (поезија за деца), Детска радост, Скопје, 2001.
121. Ката Мисиркова–Руменова, Записи за Пела (есеи), Инфомедиум, Скопје, 2002.
122. Катица Ќулавкова, Реторичка беседа: македонски код (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 229.
123. Кире Неделковски, Споменикот на Александар Македонски во Солун (песна), во: Судбини и соништа (поетска збирка), Макавеј, Скопје, 2004.
124. Кирил Кангов, 4. (Беше друга ера, на дарба и сила мера) (песна), во: Вардарска рапсодија (поетска збирка), Макавеј, Скопје, 2004.

125. Кирил Кангов, 5. (Си ги сонувам древните бујни води)²⁶⁸ (песна), во: Вардарска рапсодија (поетска збирка), Макавеј, Скопје, 2004.
126. Кирил Кангов, Александар Македонски им зборува на денешните Македонци (песна), во: Вардарска рапсодија (поетска збирка), Макавеј, Скопје, 2004.
127. Кузман Кузмановски, Жед (Богу за Александра нашего) (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 239.
128. Љубинка Донева, Александар (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 232.
129. Љубиша Арсиќ, Партија шах со воинот (кратка лирска проза), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 238.
130. Миле Јовановски Поречанец, Сончевиот син Александар (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 237.
131. Милован Стефановски, Патот за дома (песна), во: Горно Соње (поетска збирка), Дијалог, Скопје, 2006.
132. Мирче Нешовски, Мртви херои (песна), во: Комитската заклетва (поетска збирка), самостојно издание, Скопје, 2003.
133. Никола Алтиев, Те засолнивме... (песна), во: Незбогување (поетска збирка), самостојно издание, Скопје, 2004.
134. Никола Алтиев, Гласот на вистината (песна), во: Незбогување (поетска збирка), самостојно издание, Скопје, 2004.
135. Никола Алтиев, Александар Македонски (песна), во: Јужнобол (поетска збирка), Современост, Скопје, 2005.
136. Никола Алтиев, Вековечник (песна), во: Јужнобол (поетска збирка), Современост, Скопје, 2005.
137. Никола Алтиев, Саде нè бројат (песна), во: Јужнобол (поетска збирка), Современост, Скопје, 2005.
138. Никола Алтиев, До сонот треба да се стаса (песна), во: Јужнобол (поетска збирка), Современост, Скопје, 2005.
139. Никола Алтиев, Одроденици (песна), во: Јужнобол (поетска збирка), Современост, Скопје, 2005.
140. Никола Алтиев, Глас свездопоен (песна), во: Јужнобол (поетска збирка), Современост, Скопје, 2005.
141. Никола Алтиев, Икона македонска (песна), во: Вечнопис (поетска збирка), Современост, Скопје, 2006.
142. Никола Алтиев, Кралство сред височините (песна), во: Вечнопис (поетска збирка), Современост, Скопје, 2006.
143. Никола Алтиев, Сенки (песна), во: Вечнопис (поетска збирка), Современост, Скопје, 2006.
144. Никола Алтиев, Нојум нешто ме буди (песна), во: Вечнопис (поетска збирка), Современост, Скопје, 2006.
145. Никола Алтиев, Бежанецот (песна), во: Македон (поетска збирка), Современост, Скопје, 2008.

²⁶⁸ Двете песни од Кирил Кангов во неговата поетска збирка „Вардарска рапсодија“ се „насловени“ со броеви (4. и 5.). Во заграда ги даваме и првите стихови од песните.

146. Олег Дементиенко, Александар (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 235.
147. Панде Манојлов, Сонце во капка роса (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 239.
148. Перица Сарџоски, Карпа жива (поема), Современост, Скопје, 2005.
149. Петар Башески, Александрида (еп), самостојно издание, Прилеп, 2003.
150. Петре Бакевски, Живиот сон на светлината (прозни записи, патопис), Тера магика, Скопје, 2001.
151. Петре Бакевски, Жолта луња (прозни записи, книжевна есеистика), Тера магика, Скопје, 2004.
152. Петре Бакевски, Суво дрво од Вавилон (Не очекував ваков крај) (драма), во: Драми, прва книга, Тера магика, Скопје, 2007.
153. Петре Бакевски, Фати го ветрот (роман), Тера магика, Скопје, 2009.
154. Петре Бакевски, Варварите (песна), во: Спитомен предел од болка (поетска збирка), Тера магика, Скопје, 2010.
155. Петре Бакевски, Танц под живите сенки на сонот (песна), во: Спитомен предел од болка (поетска збирка), Тера магика, Скопје, 2010.
156. Петре Бакевски, Македонска фаланга (песна), во: Спитомен предел од болка (поетска збирка), Тера магика, Скопје, 2010.
157. Петре Бакевски, Персијци (песна), во: Спитомен предел од болка (поетска збирка), Тера магика, Скопје, 2010.
158. Петре Бакевски, Тигар и Еуфрат (песна), во: Спитомен предел од болка (поетска збирка), Тера магика, Скопје, 2010.
159. Петре Бакевски, Птоломеј (песна), во: Спитомен предел од болка (поетска збирка), Тера магика, Скопје, 2010.
160. Раде Силјан, Прокоба (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 230.
161. Радован Павловски, Аристотел во егзил (песна), во: Штит (поетска збирка), Макавеј, Скопје, 2001.
162. Радован Павловски, Поетиката на походот на Александар Македонски во цивилизациите (есеи), Феникс, Скопје, 2009.
163. Радојка Трајанова, Еп на Александар Македонски, Pro Littera, Скопје, 2006.
164. Ранко Младеноски, Четворка шифт (расказ), во: Чуварот на тајната (збирка раскази), Современост, Скопје, 2008.
165. Ранко Младеноски, Орестија (расказ), во: Чуварот на тајната (збирка раскази), Современост, Скопје, 2008.
166. Рената Матеска, Враќање во минатото (роман), Центар за култура АСНОМ, Гостивар, 2010.
167. Саво Костадиновски, Александар Македонски (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 236.
168. Тихомир Стојановски, Писмо од мојот прадедо до Александар Македонецот (песна), во: Драми – „Деноносии“, Културен центар „Скрб и утеха“, Скопје, 2001.
169. Тихомир Стојановски, Ние (драма), во: Драми – „Деноносии“, Културен центар „Скрб и утеха“, Скопје, 2001.
170. Тихомир Стојановски, Зајдисонце (драма), во: Драми – „Деноносии“, Културен центар „Скрб и утеха“, Скопје, 2001.
171. Тихомир Стојановски, Олесни, разреши, прости (драма), во: Драми – „Деноносии“, Културен центар „Скрб и утеха“, Скопје, 2001.

172. Тоде Илиевски, И за таква дружба некој сè би дал (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 236.
173. Тодор Чаловски, Великиот (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 230.
174. Трајан Петровски, Македонскиот фараон (роман за деца и младина), Детска радост, Скопје, 2005.
175. Фима Клетникова, Македонци (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 232.
176. Христо Петрески, Кога бевме во Кина... (песна), во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007, стр. 233.

Библиографија

(Историска, книжевно-теориска, белетристичка и лексикографска)

I. Историја

1. Алексоски Веле, Вистината за Македонија низ француската историографија, Матица македонска, Скопје, 1993.
2. Алексоски Веле, Александар Македонски низ француската историографија, Royal Star Group, Скопје, 2007.
3. Андоновски Христо, Јужна Македонија од античките до денешните Македонци, Македонска книга, Скопје, 1995.
4. Андреевски Цане, Разговори со Конески, Култура, Скопје, 1991.
5. Аријан, Александровата анабаса, превод Маргарита Бузалковска–Алексова, Патрија, Скопје, 2000.
6. Arijan, Aleksandrova vojna (anabaza), preveo Milan Stahuljak, Matica hrvatska, Zagreb, 1952.
7. Aristotel, Politika, prijevod Tomislav Ladan, Globus, Zagreb, 1988.
8. Белчев Ташко Д., Македонија: четири илјади години историја, цивилизација и писменост или етногенезата на македонскиот народ, Штрк, Скопје, 1995.
9. Бернал Мартин, Црна Атина: афроазиските корени на класичната цивилизација, Прв том: Фабрикувањето на античка Грција 1785 - 1985, превод Димитар Симоновски, Александар Ускоков, Томе Силјаноски, Табернакул, Скопје, 2009.
10. Борза Јудин, Во сенката на Олимп: појавата на Македон, превод Драги Михајловски, Патрија, Скопје, 2004.
11. Бошевски Томе, Тентов Аристотел, По трагите на писмото и на јазикот на античките Македонци, Македонска академија на науките и уметностите, Прилози, XXVI 2, Скопје, 2005.
12. Бошкоски Милан, Имињата Македонија и Македонци во средновековните извори, Републички завод за заштита на спомениците на културата, Скопје, 2003.
13. Бриан Пјер, Александар Велики, превод, објаснувања и забелешки Наде Проева, Догер, Скопје, 1997.
14. Вајгал Артур, Александар Македонски, превод Јагода Сидоровска, Мисла, Скопје, 1992.
15. Вилкен Улрих, Александар Македонски, превод Славе Николовски – Катин, Мисла, Скопје, 1988.
16. Демостен, Говори, превод Даница Чадиговска, Култура, Скопје, 1995.
17. Диодор са Сицилије, Александар Велики и негови наследници, Историјска библиотека, Књиге XVII-XXII, Предговор, превод са грчког и коментари Маријана Рицл, Матица српска, Нови Сад, 1998.
18. Донски Александар, Античко-македонското наследство во денешната македонска нација (прв дел – фолклорни елементи), Центар за културна иницијатива – Штип, 2002/2003.
19. Донски Александар, Јазикот на античките Македонци, Македонско литературно друштво „Григор Прличев“ од Сиднеј, Штип, 2006.
20. Донски Александар, Уделот на Македонците во светската цивилизација, Емари, Штип, 2009.
21. Ѓуриќ Милош, Историја хеленске књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989.

22. Елис Џ. Р., Македонскиот империјализам, превод Свето Серафимов, Мисла, Скопје, 1988.
23. Ивановски Ристо, Нов Александар Македонски, самостојно издание, Битола, 2002.
24. Историја на македонскиот народ, Том први, Македонија од праисториско време до потпаѓањето под турска власт (1371 година), Редактор проф. д-р Бранко Панов, Автори: акад. Стјепан Антолјак, д-р Коста Балабанов, д-р Михајло Георгиевски, проф. д-р Сотир Голабовски, акад. Блаже Конески, проф. д-р Бранко Панов, м-р Митко Б. Панов, проф. д-р Томе Саздов, Институт за национална историја, Скопје, 2000.
25. Јустин, Филиповата историја, превод Љубинка Басотова, Патрија, Скопје, 2000.
26. Казенов Мишел, Оге Ролан, Луди цареви, обид за историска митоанализа, превод Здравко Ќорвезирски, Детска радост, Скопје, 1996.
27. Камбуровски Паскал, Гробот на Александар Македонски, второ дополнето издание, самостојно издание, Скопје, 2002.
28. Камбуровски Паскал, Тајната на Олимпија, самостојно издание, Скопје, 2009.
29. Карајанов Петар, Андоновски Христо, Павловски Јован, Личности од Македонија: енциклопедиски именик, Ми-Ан, Скопје, 2002.
30. Карлие Пјер, Демостен, Фонд „Љубен Лапе“, Институт за Историја, Философски факултет, Скопје, 1994.
31. Клиначарова Снежана, Забележано бележито (македонски научни разговори), Ѓурѓа, Скопје, 1994.
32. Конески Блаже, Историја на македонскиот јазик (Избрани дела, книга седма), Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга, Скопје, 1981.
33. Конески Блаже, Историска фонологија на македонскиот јазик, МАНУ, Култура, Скопје, 2001.
34. Костурски Пандил, Тестаментот на Александар Македонски, Студентски збор, Скопје, 1998.
35. Костурски Пандил, Поповски Ристо, Александар Македонски - македонизам, самостојно издание, Скопје, 1999/2000.
36. Литоксоу Димитрос, Измешана нација или за Грците и разнебитените другојазичници, превод Александра Попвасилева, Аз-Буки, Скопје, 2005.
37. Макијавели Николо, Владетелот, превод Анастасија Ѓурчинова, Култура, Скопје, 1993.
38. Маркус Ангелина, Поповски Ристо, Филип Втори Македонецот, самостојно издание, Скопје, 2008.
39. Матковски Александар, Македонија во делата на странските патописци 1371 - 1777, Мисла, Скопје, 1991.
40. Ошо, Патот до срцето, Мартина, Скопје, 2007.
41. Папазоглу Фанула, Историја на хеленистичкиот период, Фонд „Љубен Лапе“ – Институт за Историја, Философски факултет, Скопје, 1995.
42. Петрова–Митевска Елеонора, Идејата за екумена и нејзината историско-философска подлога, во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, година VII, декември 2007.
43. Плутарх, Александар Македонски, превод Здравко Ќорвезирски, Детска радост, Скопје, 1994.
44. Поп-Јовановски Апостол, Александар Македонски, Археолог, Гевгелија, 1999.
45. Проева Наде, Студии за античките Македонци, Macedonia Prima, Охрид, 1997.

46. Проева Наде, Историја на Аргеадите, Графотисок, Скопје, 2004.
47. Пулевски Ѓорѓија М., Славјанско-македонска општа историја, подготовка Блаже Ристовски, Билјана Ристовска–Јосифовска, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2003.
48. Ристовски Блаже, Македонскиот народ и македонската национална свест (двојна книшка), Радио-телевизија Скопје, Скопје, 1968.
49. Ристовски Блаже, Македонија и македонската нација, Детска радост, Скопје, 1995.
50. Руф Квинт Куртиј, Историја на Александар Македонски, превод Љубинка Басотова, Патрија, Скопје, 1998.
51. Славеска Лидија, Етногенезата на македонскиот народ, Матица македонска, Скопје, 1992.
52. Стефов Ристо, Историја на македонскиот народ од античките времиња до денес, Македонска искра, Скопје, 2008.
53. Стојмилов Александар, Придонес на Александар Македонски за ширење на географските знаења, во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007.
54. Тупурковски Васил, Историја на Македонија: од древнина до смртта на Александар Македонски, Титан, Скопје, 1993.
55. Forconi Daniele, Alessandro Magno, Giunti, Firenze, 2002.
56. Hammond N. G. L. and Walbank F. W., A history of Macedonia, volume III, Clarendon press, Oxford, 1988.
57. Хелд Дејвид, Модели на демократија, превод Мимоза Трајаноска, Академски печат, Скопје, 2008.
58. Христова–Јоциќ Светлана, Александар Македонски во науката и во свеста на потомците, Матица македонска, Скопје, 2008.
59. Шеј Џон, Македонија и Грција, Битката за дефинирање нова балканска нација, превод Бојан Антиќ, Макавеј, Скопје, 2002.
60. Ширилова Велика, Голем лексикон на странски зборови и изрази, 1 - 5, Топер, Скопје, 2006.
61. Шокљев – Дончо Антоније, Николовски – Катин Славе, Придонесот на Македонија во светската цивилизација, Македонска искра, Скопје, 2004.

II. Книжевна теорија

62. Ајф Џим, Човековите права и социјалната работа, превод Елена Јанкоска, Академски печат, Скопје, 2009.
63. Амон Филип, За еден семиолошки статус на ликот, во: Теорија на прозата, избор на текстовите, превод и предговор: Атанас Вангелов, Детска радост, Скопје, 1996.
64. Андоновски Венко, Текстовни процеси, Култура, Скопје, 1996.
65. Андоновски Венко, Структурата на македонскиот реалистичен роман, Детска радост, Скопје, 1997.
66. Андоновски Венко, Воскресението на читателот, Табернакул, Скопје, 2009.
67. Аспекти на другоста: зборник по културологија, приредувач Иван Џепароски, Евро-Балкан Пресс, Менора, Скопје, 2007.
68. Барт Ролан, Увод во структуралната анализа на раскажувањето, во: Теорија на прозата, избор на текстовите, превод и предговор: Атанас Вангелов, Детска радост, Скопје, 1996.
69. Barthes Roland, Carstvo znakova, "August Cesarec", Zagreb, 1989.

70. Бауман Герд, Мултикултурната загатка: реобмислување на националниот, етничкиот и религиозниот идентитет, превод Слаѓана Стефановска, Христина Шеќеровска, Три, Скопје, 2009.
71. Biti Vladimir, Pojmovnik suvremene književne teorije, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
72. Британика енциклопедиски речник, 1-10, (книга 5), Топер, Скопје, 2005.
73. Вујаклија Милан, Лексикон страних речи и изрази, Просвета, Београд, 1991.
74. Гирц Клифорд, Толкување на културите, превод Ѓулнихал Исмаил, Магор, Скопје, 2007.
75. Goldman Lisjen, Za sociologiju romana, Kultura, Beograd, 1967.
76. Gremas Alžirdas Žilijen, Aktanti, akteri i figure, во: Strukturalni prilaz književnosti, Priredio Milan Bunjevac, Nolit, Beograd, 1978.
77. Дикро Освалд, Тодоров Цветан, Енциклопедиски речник на науките за јазикот, превод од француски и напмени Атанас Вангелов, Детска радост, Скопје, 1994.
78. Ibersfeld An, Čitanje pozorišta, »Vuk Karadžić«, Beograd, 1982.
79. Крестева Јулија, Токати и фуџи за другоста, Темплум, Скопје, 2005.
80. Лотман Јуриј М., Семиосфера: во световите на мислењето, превод Марија Ѓорѓиева, Три, Скопје, 2006.
81. Мекдоналд Маргарет, Јазикот на фикцијата, во: Теорија на прозата, избор на текстовите, превод и предговор: Атанас Вангелов, Детска радост, Скопје, 1996.
82. Пажо Даниел-Анри, Општа и компаративна книжевност, превод Благоја Велковски-Краш, Македонска книга, Скопје, 2002.
83. Postcolonial literary studies, edited by Neil Lazarus, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
84. Почепцов Георгий Георгиевич, Теория коммуникации, „Рефл-бук“, Москва, 2001.
85. Rečnik književnih termina, Institut za književnost i umetnost u Beogradu, Romanov, Banja Luka, 1991.
86. Саид Едвард, Ориентализам: западни концепции за Ориентот, превод Зоран Анчевски, Магор, Скопје, 2003.
87. Спивак Гајатри Чакраворти, Постколонијална критика, преведувач и редактор Роберт Алаѓозовски, превод Лавинија Шувака, Темплум, Скопје, 2003.
88. Србиновска Славица, Низ призмата на другиот, Сигмапрес, Скопје, 2003.
89. Todorov Cvetan, Mi i drugi: francuska misao o ljudskoj raznolikosti, Slovograf, Beograd, 1994.
90. Тодоров Цветан, Спроти екстремноста, превод Атанас Вангелов, Тера магика, Скопје, 2000.
91. Тодоров Цветан, Должности и наслади, превод од француски јазик, предговор и белешки Атанас Вангелов, Фондација „Небрегово“, Скопје, 2005.
92. Frojd Sigmund, Nelagodnost u kulturi, Rad, Beograd, 1988.
93. Hirš Erih D., Načela tumačenja, Nolit, Beograd, 1983.
94. Čomski Noam, Imperijalne ambicije, Rubikon, Novi Sad, 2007.
95. Čomski Noam, Hegemonija ili opstanak, Rubikon, Novi Sad, 2008.
96. Шелева Елизабета, Дом/ идентитет, Магор, Скопје, 2005.
97. Шолте Јан Арт, Глобализација, превод Александар Панајотов, Милена Тодоровска, Академски печат, Скопје, 2008.

III. Македонска книжевност

98. Аврамовска Наташа, *Ex libris*, Менора, Скопје, 2000.
99. Александрида, редакција и превод Димитар Пандев, *Macedonia Prima*, Охрид, 2001.
100. Алтиев Никола, *Незбогување*, самостојно издание, Скопје, 2004.
101. Алтиев Никола, *Јужнобол*, Современост, Скопје, 2005.
102. Алтиев Никола, *Вечнопис*, Современост, Скопје, 2006.
103. Алтиев Никола, *Македон*, Современост, Скопје, 2008.
104. Андоновски Венко, *Азбука за непослушните*, Фрески и гротески, Култура, Скопје, 2001.
105. Атанас Македонец, *Претскажувањата на Голем Александар*, подготовка, предговор и транскрипција Вера Стојчевска–Антиќ, Зумпрес, Скопје, 1996.
106. Бакевски Петре, *Живи ѕвезди*, Македонска ревија, Скопје, 1992.
107. Бакевски Петре, *Во сенката на мечот (Александар Велики)*, Второ дополнето издание, Спектар прес, Скопје, 1995.
108. Бакевски Петре, *Вавилон*, Либрето за симфониска поема-ораториум „Александар Велики“, Детска радост, Скопје, 1997.
109. Бакевски Петре, *Сто сонети*, Спектар прес, Скопје, 1997.
110. Бакевски Петре, *Елегии*, Спектар прес, Скопје, 1998.
111. Бакевски Петре, *Балади*, Спектар прес, Скопје, 1999.
112. Бакевски Петре, *Живиот сон на светлината*, Тера магика, Скопје, 2001.
113. Бакевски Петре, *Жолта луња*, Тера магика, Скопје, 2004.
114. Бакевски Петре, *Суво дрво од Вавилон (Не очекував ваков крај)*, во: *Драми*, прва книга, Тера магика, Скопје, 2007.
115. Бакевски Петре, *Небесен оган*, Избор и предговор Ранко Младеноски, Микена, Битола, 2008.
116. Бакевски Петре, *Фати го ветрот*, Тера магика, Скопје, 2009.
117. Бакевски Петре, *Спитомен предел од болка*, Тера магика, Скопје, 2010.
118. Башески Петар, Александрида, самостојно издание, Прилеп, 2003.
119. Боризов – Марковски Стојан, *Македонска поезија и проза од Австралија*, самостојно издание, Скопје, 1998.
120. Бошков – Крајнички Илија, *Моето прво раѓање*, ОСИЗ за култура – Кочани, Кочани, 1984.
121. Бошковски Петар Т., *Александар на Исток*, ТВ драма, Матица македонска, Скопје, 1994.
122. Вамбаковска Лефтерија, „Јас сум Македонец“, досега необјавено интервју со претседателот на Крушевската република за грчкиот весник „Акрополис“, Македонско сонце, 28.07. 2000.
123. Вангелов Атанас, *На безгласје глас*, Детска радост, Скопје, 1995.
124. Василевски Иван, *Александар*, Формика, Скопје, 1997.
125. Велков Владан, *Александар Македонски*, Македонска искра, Скопје, 2005.
126. Верковиќ Стефан И., *Веда Словена*, Български народни песни отъ предисторично и предхристиянско доба, открилъ въ Тракия и Македония и издалъ Стефан И. Верковичъ, Книга I., Београдъ, Државна штампария, 1874.
127. Верковиќ Стефан И., *Веда Словенахъ*, обрядни песни отъ язическо врѣмя, Упазени со устно предание при Македонско-Родопски-те Българо-Помаци, собрани и издани Стефаном Ил. Верковичемъ, Книга друга, Напечатана со пожертвованна-та на Русски-те ревнители и покровители на наука-та, С. Петербург, 1881.

128. Верковиќ Стефан И., Веда Словена (прва книга), Словена Родопа планине из предисторичне доба, предговор Драги Стефанија: За авторството на еден еп, Macedonia Prima, Охрид, 2002.
129. Верковиќ Стефан И., Македонски народни умотворби, книга прва: Женски песни, подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Скопје, 1985.
130. Верковиќ Стефан И., Македонски народни умотворби, книга трета: Јуначки и трапезарски песни, подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Скопје, 1985.
131. Верковиќ Стефан И., Македонски народни умотворби, книга петта: Фолклорни и етнографски материјали, подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Скопје, 1985.
132. Вражиновски Танас, Македонски народни преданија, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, Скопје, 1986.
133. Вражиновски Танас, Народни приказни на Македонците иселеници во Канада, Култура, Скопје, 1990.
134. Вражиновски Танас, Македонски историски преданија, Матица македонска, Скопје, Институт за старословенска култура, Прилеп, 1992.
135. Вражиновски Танас, Народна митологија на Македонците, книга I, Институт за старословенска култура, Прилеп, Матица македонска, Скопје, 1998.
136. Гилевски Аполон, Сонот на жолтата пеперуга (повеста на еден Македонец во Америка и во светот), Матица македонска, Скопје, 2007.
137. Даниловски Јордан, Александар Македонски од аголот идеален збор за себе и Марко Крале, Детска радост, Скопје, 2001.
138. Димоски Славе Ѓорѓо, Темно место, Зумпрес, Скопје, 1999.
139. Долински Витомир, Небо за нови богови, МИС-ПРЕС, Струга, 2002.
140. Донски Александар, Тајната на бакарната книга, ЕМАРИ, Штип, 2009.
141. Друговац Миодраг, Историја на македонската книжевност XX век, Мисла, Скопје, 1990.
142. Јакимовска–Тошиќ Маја, Македонската книжевност во XV век, Институт за македонска литература, Скопје, 2001.
143. Кангов Кирил, Вардарска рапсодија, Макавеј, Скопје, 2004.
144. Клетников Ефтим, Белутрак, Три, Скопје, 2001.
145. Кљусев Никола, Неизртено семе, Матица македонска, Скопје, 1996.
146. Ковачевски Зоран, Аристотел од Ресен, Мисла, Скопје, 1984.
147. Ковачески Зоран, Охридски раскази, Предговор: Венко Андоновски, Летра, Охрид, 2008.
148. Ковачевски Зоран, Аристотел од Ресен, избор и предговор Милан Ѓурчинов, Микена, Битола, 2008.
149. Колевски Пандо, Александар Македонски, Огледало, Скопје, 1994.
150. Конески Блаже, Кон македонската преродба, Македонските учебници од 19 век, Институт за национална историја, Скопје, 1959.
151. Конески Блаже, Ликови и теми, Македонска книга, Скопје, 1987.
152. Конески Блаже, Послание, Култура, Скопје, 1987.
153. Конески Блаже, Еден мотив од „Александрида“, Разгледи, Година IX, јуни 1991, бр. 17, стр. 5 - 7.
154. Крајчев Игор, Реалности, самостојно издание, Велес, 2004.
155. Лозановски Алексо, Народни преданија, Интерлингва, Скопје, 2005.
156. Македонски народни приказни, Редактирале: В. Иљоски, К. Тошев, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1946.

157. Македонски народни приказни, II издание, Редактирале: Крум Тошев и Васил Иљоски, Државно книгоиздателство на НР Македонија, Скопје, 1951.
158. Маринковиќ Радмила, Српска Александрида, историја основног текста, Филолошки факултет Београдског универзитета, Београд, 1969.
159. Матевски Матеја, Завевање, Зумпрес, Скопје, 1995.
160. Матеска Рената, Враќање во минатото, Центар за култура АСНОМ, Гостивар, 2010.
161. Маџунков Митко, Домот на Александар, АЕА, Мисла, Скопје, 2005.
162. Миладиновци Димитрија и Константин, Зборник на народни песни, Редакција: Харалампие Поленаковиќ и Тодор Димитровски, Македонска книга, Скопје, 1983.
163. Миневски Блаже, Ледно око, Култура, Скопје, 1994.
164. Мисиркова–Руменова Ката, Записи за Пела, Инфомедиум, Скопје, 2002.
165. Мицковиќ Слободан, Александар и смртта, Култура, Скопје, 1992.
166. Младеноски Ранко, Чуварот на тајната, Современост, Скопје, 2008.
167. Мојсиева–Гушева Јасмина, Изгубениот хуманизам, Магор, Скопје, 2004.
168. Мојсиева–Гушева Јасмина, Помеѓу историјата и псевдоисторијата – големата тема за Александар Македонски, предговор во: Слободан Мицковиќ, Александар и смртта, Микена, Битола, 2008.
169. Настасиевиќ Словомир, Александар Македонски, I и II дел, превод Трајан Бавтироски, Новинско издавачко претпријатие „Нова Македонија“, Редакција „Детска радост“, Скопје, 1965.
170. Неделковски Кире, Безмерно, Macedonia Prima, Охрид, 1997.
171. Неделковски Кире, Судбини и соништа, Макавеј, Скопје, 2004.
172. Непознат византиски автор, Александар кралот на Македонците, превод Ленче Милошевска, Зумпрес, Скопје, 1994.
173. Непознат византиски автор, Александар Македонски, превод Павлина Димитровска, Феникс, Скопје, 2008.
174. Нешовски Мирче, Комитската заклетва, самостојно издание, Скопје, 2003.
175. Павловски Радован, Молњи, Мисла, Скопје, 1978.
176. Павловски Радован, Клучеви, Мисла, Скопје, 1986.
177. Павловски Радован, Избрани дела, 3, Отклучување на патиштата, Наша книга, Скопје, 1986.
178. Павловски Радован, Синот на Сонцето, Зумпрес, Скопје, 1999.
179. Павловски Радован, Штит, Макавеј, Скопје, 2001.
180. Павловски Радован, Свртничар на светлината, Култура, Скопје, 2004.
181. Павловски Радован, Поетиката на походот на Александар Македонски во цивилизациите, Феникс, Скопје, 2009.
182. Пенушлиски Кирил, Народната култура во Егејска Македонија, Мисла, Скопје, 1992.
183. Пенушлиски Кирил, Митот и фолклорот, Матица македонска, Скопје, 2005.
184. Петровски Трајан, Живеам во Азија, Детска радост, Скопје, 2000.
185. Петровски Трајан, Македонскиот фараон, Детска радост, Скопје, 2005.
186. Поленаковиќ Харалампие, Избрани дела, 2, Студии од македонскиот фолклор, приредиле Томе Саздов, Ванчо Тушевски, Македонска книга, Скопје, 1988.
187. Поповски Анте, Ненасловена, Мисла, Скопје, 1988.
188. Поповски Анте, Поезија, избор, редакција и поговор Слободан Мицковиќ, Наша книга, Скопје, 1990.

189. Поповски Анте, Дрво што крвави (избор од поезијата), избор и поговор Санде Стојчевски, Детска радост, Наша книга, Македонска книга, Култура, Мисла, Скопје, 1991.
190. Поповски Анте, Провиденија, Детска радост, Скопје, 1995.
191. Поповски Анте, Света песна, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2001.
192. Пърличев Григор, Избрани произведения, „Български писател“, София, 1980.
193. Псевдо-Калистен, Животот и делата на Александар Велики, превод Весна Димовска–Јањатова, Слово, Скопје, 2008.
194. Пулевски Ѓорѓија М., Одбрани страници, Избор, редакција, предговор и забелешки Блаже Ристовски, Македонска книга, Скопје, 1974.
195. Пулевски Ѓорѓи, Избрани текстови, приредил Томе Саздов, Наша книга, Скопје, 1985.
196. Радически Науме, Патишта и крстопати: низ јужнословенските книжевности, Култура, Скопје, 2004.
197. Ристовска–Јосифовска Билјана, Македонска Александрида: Александридата на македонски јазик од втората половина на XIX век, во: Портал, Гласник на Македонски духовни конаци, Година VII, декември, Скопје, 2007.
198. Ристовски Блаже, Македонскиот стих 1900–1944, истражувања и материјали, I, II, Мисла, Скопје, 1980.
199. Ристовски Блаже, Кочо Рацин: историско-литературни истражувања, Прилози за развитокот на македонската културно-национална мисла, Македонска книга, Скопје, 1983.
200. Саздов Томе, Стефан И. Верковиќ, Современост, Скопје, 1976.
201. Саздов Томе, Македонската народна книжевност, Култура, Скопје, 1988.
202. Сардоски Перица, Карпа жива, Современост, Скопје, 2005.
203. Сталев Георги, Историја на македонската книжевност 1800 - 1945, I дел: Македонската литература во 19 век, Институт за македонска литература, Скопје, 2001.
204. Сталев Георги, Историја на македонската книжевност 1800–1945, II дел: Првата половина на 20 век, Институт за македонска литература, Скопје, 2003.
205. Стефановски Горан, Мала книга на стапици, Табернакул, Скопје, 2003.
206. Стефановски Милован, Горно Соње, Дијалог, Скопје, 2006.
207. Стојановски Тихомир, Драми – „Деноносии“, Културен центар „Скрб и утеха“, Скопје, 2001.
208. Стојчевска–Антиќ Вера, Пораки од дамнина, Наша книга, Скопје, 1988.
209. Стојчевска–Антиќ Вера, Драгојловиќ Драгољуб, Митологумена на средновековната кирилска писменост, Македонска книга, Скопје, 1990.
210. Стојчевска–Антиќ Вера, Од средновековната книжевност, Детска радост, Скопје, 1995.
211. Стојчевска–Антиќ Вера, Средновековни романи и раскази, превод на текстовите Блаже Конески, Димитар Пандев, Вера Стојчевска–Антиќ, Табернакул, Скопје, 1996.
212. Стојчевска–Антиќ Вера, Македонската средновековна книжевност, Детска радост, Скопје, 1997.
213. Стојчевска–Антиќ Вера, Александар Македонски – историја и мит, во: Александар Македонски во науката и во свеста на потомците, приредила Светлана Христова–Јоциќ, Матица македонска, Скопје, 2008.

214. Стојчевска–Антиќ Вера, Кон романот за Александар Македонски, Современост, Год. 53, број 4 (октомври), Скопје, 2005, стр. 132 - 136.
215. Таневски Богоја, Судбини, Апекс, Битола, 1999.
216. Тодоровски Гане, Веда Словена, Македонска книга, Скопје, 1979.
217. Тодоровски Гане, Македонската книжевност во XIX век, Наша книга, Скопје, 1990.
218. Тодоровски Гане, Сигнали до потомството, Студентски збор, Скопје, 1991.
219. Тодоровски Томислав, Спомените на Мажовски, Мисла, Скопје, 1972.
220. Трајанова Радојка, Еп на Александар Македонски, Pro Littera, Скопје, 2006.
221. Урошевиќ Влада, Дива лига, Три, Скопје, 2000.
222. Хаџи Константинов – Џинот, Јордан, Избрани страници, приредил Блаже Конески, Мисла, Скопје, 1987.
223. Цепенков Марко К., Македонски народни умотворби, Книга седма, Преданија, Редактирал Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Институт за фолклор, Скопје, 1980.
224. Цепенков Марко К., Македонски народни умотворби, Книга десетта, Материјали, Литературни творби, Редактирал Блаже Ристовски, Македонска книга, Институт за Фолклор, Скопје, 1980.
225. Цепенков Марко К., Македонски народни приказни, кн. 2, Приредил Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Скопје, 1989.
226. Цепенков Марко К., Македонски народни приказни, кн. 3, Приредил Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Скопје, 1989.
227. Чејковска Вера, Рабови, Матица македонска, Скопје, 2007.
228. Чејковска Вера, Отсуството на благиот II, избор и предговор Милош Линдро, Микена, Битола, 2008.
229. Шапкарев Кузман А., Избрани дела, приредил д-р Томе Саздов, Том петти, Приказни, Мисла, Скопје, 1976.
230. Шопов Владимир, Записи и сништа за Александра Магнум, АБ, Скопје, 1997.

Реферат - експозе кон докторската дисертација

Централна фигура во темата за докторската дисертација е античко-македонскиот крал Александар III Македонски. Многупати е кажано дека за Александар Македонски се напишани безброј книги. Оттаму е и констатацијата дека досегашната мошне долга традиција во дефинирањето на неговиот карактер создала бројни, а многу често и контрадикторни слики за оваа ретка историска личност – од генијален воен стратег, космополит, дури и хуманист, па сè до немилосрден убиец, разбојник и криминалец. Оттаму е, исто така, и констатацијата на Вилкен дека „секој истражувач има еден Александар за себе“. Оттаму, значи, и овој труд претставува вложен напор да се прикажат и да се елаборираат најпрво тие слики создадени за Александар Македонски како историска личност во историската наука, а дури потоа како книжевен лик и тоа конкретно во рамките на македонската литература, и уште поконкретно како интерактивен код на културите.

Следејќи ја формулацијата на насловот на темата, при изработката на дисертацијата беа земени предвид, пред сè, четири основни сегменти: 1. Ликот како знак; 2. Александар Македонски во досегашната историска наука; 3. Александар Македонски како интерактивен код на културите; 4. Александар Македонски во македонската книжевност. Секој од овие сегменти е одделно елабориран што, пак, од своја страна ги даде резултатите од поставената примарна цел – на кои начини во македонската книжевност функционира ликот на Александар Македонски како интерактивен код на различните култури.

Материјалот во овој труд е систематизиран во три поглавја – „Историја“, „Теорија“ и „Македонска книжевност“. На почетокот неопходно беше да се погледне во „историските читанки“. Имено, за да може да се следи ликот на Александар Македонски во македонската книжевност беше нужно претходно да се предпочат историските рамки во кои се јавува најславниот македонски крал. Во таа смисла, во трудот се елаборирани, во колку што е можно покуси црти, историските факти во врска со создавањето на античката македонска монархија, нејзините владетели од почетоките па сè до Филип II Македонски и Александар III Македонски, но и настаните непосредно по смртта на Александар. Целта на ваквата историска елаборација е да се обезбеди историскиот научен инструментариум со чија помош натаму се врши споредбата меѓу Александар

Македонски како историска личност и Александар Македонски како книжевен лик во рамките на македонската книжевност. За да се согледа колку што е можно поцелосно историскиот аспект на Александар Македонски, користени се податоците што ги нудат автори од разни епохи како што се Херодот, Демостен, Аријан, Плутарх, Куртиј Руф, Јустин, Диодор, Улрих Вилкен, Артур Вајгал, Јуџин Борза, Џон Шеј, Блаже Ристовски, Христо Андоновски, Ташко Белчев, Бранко Панов, Митко Панов, Наде Проева, Лидија Славеска, Ана Шукарова, Елеонора Петрова, Васил Тупурковски, Александар Донски, Ангелина Маркус, Веле Алексоски, Паскал Камбуровски и други.

Едно од главните прашања на кое за задржуваме во овој труд е во колкава мера и на кои начини се одвивала интеракцијата меѓу античко-македонската и другите култури од тоа време (хеленската, египетската, персиската), односно какво било влијанието на античката македонска култура врз другите култури, од една, и какво било влијанието на другите тогашни култури врз македонската античка култура, од друга страна. Во таа смисла, отворено е и прашањето за трагите коишто македонската античка култура ги оставила врз другите култури во подоцнежните векови до денес, но и какви се трагите, односно какво е местото на античката македонска култура во македонската книжевност.

Во елаборацијата на книжевно-теориските прашања, исто така, го следиме насловот на темата од кој произлегуваат неколку суштински поими – ликот како знак, интеракција, код, култура, постколонијална критика, Другиот – Другоста, ориентализам, европоцентризам, дијалог – дијалогизам, мултикултурализам. Во поглавјето „Теорија“, значи, ги даваме во кратки црти определбите за веќе споменатите поими поради различните детерминации на тие поими од разни автори, а тоа особено се однесува на поимот *култура*. Како извори на оперативен книжевно-теориски, но и на книжевно-историски инструментариум при работата со книжевниот материјал се консултирани истражувањата на голем број автори како што се Цветан Тодоров, Ноам Чомски, Јуриј Лотман, Ролан Барт, Филип Амон, Роман Јакобсон, Алжирадес Грејмас, Ан Иберсфелд, Жерар Женет, Лисјен Голдман, Зигмунд Фројд, Ерих Хирш, Владимир Бити, Блаже Конески, Харалампие Поленаковиќ, Кирил Пенушлиски, Гане Тодоровски, Георги Сталев, Томе Саздов, Вера Стојчевска–Антиќ, Атанас Вангелов, Венко Андоновски, Науме Радически,

Елизабета Шелева, Танас Вражиновски, Илија Чашуле, Јасмина Мојсиева–Гушева, Наташа Аврамовска, Маја Јакимовска–Тошиќ и други.

При анализата на конкретните литературни дела поврзани со темата за ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите во македонската книжевност, го применуваме хронолошкиот приод. Имено, елаборацијата на прашањата што се поврзани со основниот предмет во овој труд се одвива по следниот дијахрониски редослед: 1. Македонски фолклор; 2. Македонска средновековна книжевност; 3. Македонски книжевен 19 век; 4. Македонски книжевен 20 век; 5. Современа македонска книжевност (21 век).

Во областа на македонскиот фолклор најпрво правиме пресек на досегашните проучувања во врска со присуството на Александар Македонски во македонските народни умотворби, особено на трудовите од Кирил Пенушлиски, Вера Стојчевска–Антиќ, Томе Саздов, Танас Вражиновски и Јасмина Мојсиева–Гушева, по што ги регистрираме конкретните народни песни, приказни, преданија и легенди во кои се појавува ликот на Александар Македонски. Прегледот на мотивите, темите и сижеата во фолклорните творби го овозможува ексцерпирањето на базичните категории коишто го интегрираат ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите. Општиот заклучок до кој се доаѓа е дека ликот на Александар Македонски во македонскиот фолклор, меѓу другото, функционира и како интерактивен код на културите и тоа како една од доминантните особености на македонските народни умотворби поврзани со најславниот античко-македонски крал.

Фокусот на вниманието во македонската средновековна книжевност е насочен кон средновековниот *Роман за Александар Македонски*, но овде разгледуваме уште две книжевни дела – „Претскажувањата на Голем Александар“ од Атанас Македонец, и еден апокриф за Александар Македонски препишан во 1628 година од јеромонахот Данило. Во однос на „Александридата“ овде се анализираат три верзии што се објавени на македонски стандарден јазик. Од извршените анализи на содржината на верзиите од „Александридата“, но и на „Претскажувањата на Голем Александар“ и апокрифот за Александар Македонски, се заклучува дека и во македонската средновековна книжевност ликот на Александар Македонски се појавува како семантички интегрант на различните култури со кои тој и неговите Македонци доаѓаат во допир.

Во рамките на македонскиот книжевен 19 век даваме преглед на искажувањата на македонистите од овој период во врска со нивната основна идеологија според која Словените се најстари жители на Балканскиот Полуостров, дека античките Македонци се Словени и дека денешните Македонци се потомци на античките Македонци. Меѓу нив се и нашите познати дејци од 19 век како Димитрија Миладинов, Ѓорѓија Пулевски, Марко Цепенков, Исаија Мажовски, Григор Прличев, Димитар Македонски и други.

Конкретно, во трудот се анализираат следните дела од македонскиот книжевен 19 век: „Славјанско-македонска општа историја“, „Речник од три јазика“, како и песните „Самовила Македонска“ и „Македонцим ув прилог“ од Ѓорѓија Пулевски; „Спомените“ на Исаија Мажовски; песната „Мајка Македонија ги советува своите чеда да востанат против тиранијата на Турците“ од Марко Цепенков; како и две слова од Григор Прличев – „Слово на св. Кирил и Методиј“ и „Слово во Охрид од 1883 година“. Во сите нив го среќаваме Александар Македонски и тоа како интерактивен код на бројни култури од антиката па сè до 19 век.

При анализата на македонскиот книжевен 20 век во врска со ликот на Александар Македонски како интеркултурен код, исто така, даваме преглед на пишувањата и искажувањата на македонски културни дејци за Александар Македонски и воопшто за античка Македонија, и тоа во првата половина на 20 век. Во рамките на македонската книжевност, пак, најпрво се нуди еден хронолошки преглед на книжевните дела за Александар Македонски, а потоа се врши конкретна анализа на тие дела во однос на главната тема на овој труд. Од прегледот на пишувањата и искажувањата на наши дејци, како и од прегледот на македонските книжевни дела за Александар Македонски, може да се заклучи дека македонскиот крал е присутен во македонската култура во текот на 20 век, но со еден дисконтинуитет од неколку децении.

Во 20 век Александар Македонски се појавува во романите, расказите, поезијата и во драмата. Во овој дел посебно се анализираат романите „Александар и смртта“ од Слободан Мицковиќ, „Домот на Александар“ од Митко Маџунков, „Записи и сништа за Александра Магнум“ од Владимир Шопов и „Дива лига“ од Влада Урошевиќ. Исто така, се анализираат и неколку раскази, поеми, песни, како и една драма за Александар Македонски, и тоа од бројни

автори како што се Радован Павловски, Анте Поповски, Матеја Матевски, Атанас Вангелов, Зоран Ковачевски, Венко Андоновски, Петре Бакевски, Трајан Петровски, Блаже Миневски, Никола Кљусев, Иван Василевски, Пандо Колевски, Петар Загоров, Гоце Митески и други. Од извршената анализа на книжевните дела се заклучува дека во македонската книжевност од 20 век во голема мера се врши книжевно-уметничко интегрирање на ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите и тоа од бројни аспекти.

Во делот за современата македонска книжевност ги анализираме делата за Александар Македонски објавени во првата деценија од 21 век. Книжевната продукција за Александар Македонски во овој период покажува дека постои една очигледна тенденција на сè поекстензивно присуство на Александар Македонски во македонската книжевност и тоа со жанровска разновидност – романи, раскази, есеи, епови, поеми, песни, драми. Таквата тенденција најдобро ја покажува и податокот дека во сиот 20 век (односно за 100 години) се објавени вкупно 54 книжевни дела, додека само во првата деценија од 21 век (за 10 години) се објавени 78 книжевни дела за Александар Македонски.

Во првата деценија од 21 век успеавме да регистрираме вкупно шест романи за Александар Македонски и тоа: „Александар Македонски“ од Владан Велков, „Македонскиот фараон“ од Трајан Петровски, „Сонот на жолтата пеперуга“ од Аполон Гилевски, „Тајната на бакарната книга“ од Александар Донски, „Фати го ветрот“ од Петре Бакевски и „Враќање во минатото“ од Рената Матеска. Бројот на есеи и раскази е незначителен, додека во поезијата има бројни епови и особено песни за Александар Македонски од голем број автори како што се Анте Поповски, Радован Павловски, Петре Бакевски, Тодор Чаловски, Петар Башески, Милован Стефановски, Катица Ќулавкова, Ефтим Клетников, Јордан Даниловски, Вера Чејковска, Вања Изова–Велева, Витомир Долински, Јовица Тасевски – Етернијан, Кире Неделковски, Кирил Кангов, Мирче Нешовски, Никола Алтиев, Перица Сарџоски и многу други. Во првата деценија од 21 век регистриравме четири драми за Александар Македонски од двајца автори – Тихомир Стојановски и Петре Бакевски. Од деталната анализа на литературните дела за Александар Македонски објавени во првата деценија од 21 век доаѓаме до општиот заклучок дека интегрирањето на ликот на

Александар Македонски како интерактивен код на културите е една од доминантните теми во современата македонска книжевност.

На крајот, односно во заклучокот, се даваат сублимираните изводи како општи тези кои произлегоа од анализата на македонските книжевни дела во врска со прашањето за улогата на ликот на Александар Македонски како интеркултурен код која е една од доминантните теми во сите периоди од историскиот развој на македонската книжевност. Имено, при истражувањето, успеавме да дојдеме до податокот за постоење на вкупно 176 книжевни дела во кои на каков било начин се споменува најславниот античко-македонски крал. Сите овие македонски книжевни дела се сосема доволен доказ за основаноста на поставената теза дека присуството на Александар Македонски во македонската книжевност има свој континуитет, почнувајќи од фолклорот па сè до современата македонска литература во првата деценија од 21 век.

Со ликот на Александар Македонски во македонската литература се поврзани двата вида на интеркултурна комуникација што ги изделивме во книжевно-теорискиот дел од трудов и коишто ги детерминиравме како расистичка интеркултурна комуникација и толерантна интеркултурна комуникација. Интеркултурната комуникација со расистички признаци е тесно поврзана со аспектот на гледање на субјектот – според Македонците, Азијците се пониска, инфериорна раса во секој поглед: и во војувањето, и во облекувањето, и во традиционалните азиски обичаи; според Персијците, пак, Македонците се обични разбојници кои пљачкосуваат на азиско тло на чело со безумното момче, синот на кралот Филип II. Сосема идентичен е односот меѓу Македонците и Индијците. Во таа смисла, релацијата *супериорносѝ* – *инфериорносѝ* е книжевно елаборирана и од аспект на односот меѓу македонскиот крал Александар Македонски и персискиот крал Дариј III. Од друга страна, една од честите теми на книжевна обработка е трансформацијата на супериорните Македонци како победници во инферорни победени поради т.н. космополитска политика на Александар Македонски, односно колонизаторите се чувствуваат како колонизирани.

Толерантната интеркултурна комуникација во македонските книжевни дела за Александар Македонски најчесто се поврзува со неговата т.н. „источна политика“ – поточно, со неговиот т.н. космополитизам. Овој сегмент од ликот на Александар Македонски најчесто се интегрира со комбинираната македонско-персиска кралска облека, со организирањето на масовната свадба во Суса со хиперболизираната

бројка на склучени бракови меѓу Македонците и Персијките, со проскинезата, со персиските војници обучени на македонски начин на војување и со македонско оружје (еписоните), подигањето на бројни градови при што најчесто се споменува Александрија во Египет како мултикултурно економско, трговско и културно собиралиште на бројни народи итн.

Сакрализирањето, односно идеализирањето, од една, и десакрализацијата, демитологизацијата, демистификацијата на Александар Македонски, од друга страна, се исто така две суштински наративни постапки во македонската литература. Во книжевните дела во кои се сакрализира Александар Македонски забележливо е интегрирањето на овој лик со атрибути што ја нагласуваат неговата космополитска политика. Александар е претставен како обединител на сите народи од светот, како војсководец кој со својот освојувачки поход на Исток ја создал светската заедница на рамноправни народи и култури. Во таа смисла, т.н. космополитизам на Александар Македонски се претставува дури и како модел што треба да се следи во актуелните глобализациски процеси. Од друга страна, во неколку дела се врши десакрализација на ликот на Александар Македонски. Во тие дела на преден план е тезата за илузорноста на идејата на Александар Македонски за обединување на сите народи и култури од светот, а како основен аргумент се посочува фактот дека таа идеја умира заедно со смртта на Александар.

Јасно е дека се многубројни книжевните сегменти од македонската литература кои го интегрираат ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите и тие детално се елаборирани на страниците од овој труд. Јасно е, исто така, дека при работата врз оваа дисертација заедно со професорот Андоновски немавме амбиција да се заокружи и да се затвори темата, туку само да се приложи една колку што е можно поширока слика за Александар Македонски како лик со интеркултурна функција во македонските книжевни дела, а тоа секако ќе помогне во понатамошните истражувања на мошне екстензивната, а во последно време и мошне „интензивна“ книжевно-теориска и книжевно-историска тема за местото на Александар Македонски во македонската книжевност, но и пошироко во македонската култура.

м-р Ранко Младеноски

Извештај од Рецензентската комисија за докторската дисертација

До Деканатот на Филолошкиот факултет
„Блаже Конески“, Скопје

Заблагодарувајќи му се на Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, што на својата 11-та редовна седница одржана на 10.11.2010 година нè избра за членови на Рецензентската комисија за оцена на докторската дисертација под наслов „Ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите во македонската книжевност“, изработена од м-р Ранко Младеноски, чест ни е, на Наставно-научниот совет да му го поднесеме следниов

ИЗВЕШТАЈ

Докторската дисертација „Ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите во македонската книжевност“ од м-р Ранко Младеноски претставува студија во обем од 345 страници, поделена во четири раздели: „Историја“, „Теорија“, „Македонска книжевност“ (со заклучок за целата студија) и „Прилози“ („Преглед на книжевните дела за Александар Македонски“ и „Библиографија“ – список на користената стручна литература).

Станува збор за капитална, екстензивна но и теориски одлично фундирана студија која го расветлува ликот на Александар Македонски од историски, теориски (наратолошки и културолошки) аспект, но дава и детален преглед на појавата на овој лик во македонската книжевност во дијахрониска смисла од македонската народна, преку македонската средновековна книжевност, македонскиот деветнаесетти книжевен век, сè до најновите литературни дела од дваесеттиот (дури и од дваесет и првиот!)

книжевен век кај Македонците. Студијата е среќен спој на синхронијата и дијахронијата, на теоријата и историјата во најопшта смисла на зборот.

Во првиот, историски дел на студијата, на 111 страници, кандидатот м-р Ранко Младеноски дава исклучителен историски увид во фигурата на Александар Македонски во историјата, низ цела палета историски интерпретации, мистификации и дури метаинтерпретации на историските податоци. Се цитираат светски историчари кои се изјасниле за оваа фигура, но и наши историчари, писатели и културни дејци. До сега во македонската наука ова е уникатен обид на едно место да се соберат „фрагментите“ на историјата како дискурс посветен на оваа референтна точка (Александар) и тие да се поврзат во целина. Тие обиди за поврзување на фрагментите на историскиот дискурс во една кохерентна целина ги покажуваат мистификациите, „шевовите“ на историските мистификации и сите видови на „белетризирање“ на историјата. Кандидатот секогаш од предострожност го подразбира дискурсот на историјата во духот на најновите интерпретации (на пример, ставовите на А. Хелер во прочуената книга *Теорија на историјата*), според кои историјата е во висок степен белетризиран и „фокализиран“ дискурс, веќе субјективно обоен, затоа што е упатен на самоконституција преку записи, сведоштва и материјални траги кои се веќе самите по себе херменевтички чинови, па според тоа – *субјективни дискурси* (оваа теориска тавтологија е неопходна во хоризонтот на овие теории). Дури и самиот избор на еден „објективен историчар“ – на кој настан од животот на една историска личност ќе му даде предимство (пред некој друг), веќе претпоставува субјективизација на историјата. Самиот кандидат тоа јасно го кажува, на стр. 110: „Она што во овој труд го определуваме како 'интерактивен код на културите', а што се однесува на историската личност и книжевниот лик Александар Македонски, не задира во некакви лични определби, погледи или пак, намери (цели) на самиот македонски крал, зашто историјата нема и никогаш нема да има сигурни, автентични податоци за тоа“.

Оттука, во првиот дел се цитираат Херодот, Демостен, Аријан, Плутарх, Куртиј Руф, Јустин, Диодор, Артур Вајгал, Џ.Р. Елис, Јудин Борза, Блаже Ристовски, Христо Андоновски, Наде Проева, Бранко Панов, Митко Б. Панов, Ана Шукарова, Елеонора Петрова, Фанула Папазоглу, Васил Тупурковски, Џон Шеј, Улрих Вилкен..., но секогаш со нужната идеја дека историјата е голема наратија; таму каде што има наратија, има и наратор и се разбира – фокализација или гледна точка што го исклучува поимот на „објективноста“.

Во таа палета на историски откритици и нивни интерпретации, се појавува една можна слика на целината: кога станува збор за историската претстава за Александар Македонски, станува збор за културна единица „знак“ која била конвертибилна во интеракцијата на различните култури и нивните семиотики; станува збор за палимпсестна единица од која некои „истории“ бришеле, а други „натпишувале“ свои значења, така што е невозможно да се утврди нејзин постојан идентитет. Во духот на најновите резултати на хуманистичката теорија, се зборува за „привремени“ идентитети, за интеракција на културните кодови во чиј пресек треба да се бара она што се означува денес со етикетата „Александар Македонски“. Младеноски се држи главно до постколонијалните ставови на Едвард Саид, но и на оној отсек на постколонијалната критика која се именува како „интеркултурна херменевтика“. Сепак, на авторот му се чини недостатно да се служи со вокабуларот на таа критика (колонизатор/ колонизиран; јас/ Другиот), па не се откажува ниту од вокабуларот на класичната наратологија/ семиотика, за кој смета дека е нужен при осветлувањето на ликот на Александар Македонски не само во книжевните дела, туку и во „историските“ нарации – ако историјата е „приказна“, тогаш не е можен влез во неа без овие „класични“ методи.

Така, во вториот дел од својата студија, насловен како „Теорија“, м-р Ранко Младеноски го утврдува својот минимален теориски вокабулар кој ќе му овозможи да се позанимава (во третиот) дел со КНИЖЕВНИОТ лик на Александар Македонски, во фондот на македонската книжевност, од фолклорот до постмодерната. „Во елаборацијата на книжевно-теориските прашања го следиме насловот на темата од кој експлицитно и имплицитно произлегуваат неколку суштински поими – ликот како знак, интеракција, код, култура, постколонијална критика, Другиот – Другоста, ориентализам, европоцентризам, дијалог – дијалогизам, мултикултурализам“, вели кандидатот, наведувајќи ги практично клучните зборови за неговото натамошно истражување. Во овој дел тој се повикува на основните теориски премиси (за културата сфатена како текст) на Зигмунд Фројд, Едвард Саид, Јуриј Лотман, Ролан Барт, Цветан Тодоров, Михаил Бахтин, Жак Дерида, Јулија Кристева... Тука се, се разбира, во позадина, како „наратолошка“ логистика и класиците на наратологијата на ликот – Тодоров, Женет, Греимас, Барт, Амон... Така „опремен“, кандидатот му пристапува на најобемниот дел од неговата студија – приказот и толкувањата на ликот на Александар Македонски во македонската книжевност од фолклорот, преку средновековието до постмодерната.

Во тие свои исцрпни и коректни анотации и интерпретации, кандидатот е упатен не само на делата кои како референција го земаат или само го споменуваат Александар Македонски, туку и на богатата критичко-историска граѓа од видни македонски авторитети, со кои кандидатот влегува во плодотворно противставување на ставовите. На пример, тој во македонската фолклористика забележува „скептичност на одредени автори по однос на автентичноста и изворноста на македонските народни умотворби во кои, директно или индиректно се појавува ликот на Александар Македонски, при што многу често фокусот на интерес излегува надвор од фолклорот и се преселува во историската наука“, вели со полемичен тон на едно место кандидатот. Изводите на сите овие критички осврнувања на нашата фолклористика се дека е можно и нужно повторно исчитување на делата со етикета „Александар Македонски“, но со понови, комбинирани научни методи: не само од историски, туку и од културолошки аспекти. Сите тие критички објекции (дури и кон извори со кои кандидатот се согласува макар и привремено), всушност, укажуваат на заклучокот од првиот дел – историјата е премногу „несигурна“ дискурсивна формација за да може на неа да се повикуваме кога ги рангираме мотивите за Александар на „наши“ и „туѓи“ (што нашата фолклористика често го практикувала). „Историска вистина е дека постојат македонски народни умотворби за Александар Македонски. Ако пак, синтагмата 'историска вистина' се однесува на тоа дали Македонците кои ги зачувале преданијата за Александар Македонски се негови потомци, тогаш ќе треба да се потенцира дека историјата сè уште не расчистила со 'историската вистина' во врска со тоа!“, вели претпазливо кандидатот.

Така, кандидатот ги избегнува стапиците на „чистиот идентитет“ во својата студија затоа што на тоа го обврзуваат теориите за другоста, идентитетот како привремена самопроекција во Другиот и мултикултурализмот, што претходно ги усвоил. Симпатично во сето тоа е што кандидатот сепак, не се согласува со безусловно „предавање“ на знакот „Александар Македонски“ во рацете на Другиот, без претходно да провери што тој значи во создавањето на сопствениот (денешен македонски) национално-културен идентитет. Оттаму, во текстот на студијата и една драгоцен реткост, невообичаена за нашите докторски дисертации: активната (академска) запрашана интонација/ дијалог со сите гледишта со кои кандидатот не се согласува, а може да понуди спротивни аргументи!

Прегледот на сите споменувања на етикетата/ ликот/ културниот знак Александар Македонски и во средновековната, и во деветнаесеттовековната и во

дваесеттовековната книжевност е – исрцпен и компетентно коментиран од книжевно-теориски и книжевно-историски аспект. Тоа важи и за најновата продукција, од тековниот век, во која се забележани дури 78 дела (од кои 6 романи) за Александар, само за едно десетлетие. Вкупно, кандидатот наброил (идентификувал) 176 дела од сите жанрови, во дијахрониски дијапазон од фолклорот до македонската постмодерна! Пред ваков резултат, рамен на истражување на цел еден институт, мора да се покаже научен респект.

Во заклучокот, авторот, во духот на теориите кои ги усвоил уште во воведните делови на својот труд, наведува дека речиси во сите наведени дела се открива „симбиоза меѓу историската факција и книжевната фикција“. Интеракцијата на овој палимпсестен знак со културите на Другиот е јасно покажана: „На пример, што го мотивирало анонимниот автор на преданието со наслов 'Александар Македонски' (...) да го поврзе Александар Македонски со турскиот султан Мурат и со тоа да го постави античко-македонскиот крал во улога на линк меѓу две култури коишто и просторно и временски се мошне оддалечени?“, се прашува кандидатот, премолчено усвојувајќи ја општата методолошка теза на еден Луис Јелмслев, според кој во науката – добро поставено прашање значи многу повеќе од предвидлив одговор. Сепак, авторот, покрај прашања, нуди и интересни одговори – тези: „Со ликот на Александар Македонски во македонската литература се поврзани двата вида на интеркултурна комуникација што ги изделивме во книжевно-теорискиот дел од трудов, а коишто ги детерминиравме како а) расистичка интеркултурна комуникација и б) толерантна интеркултурна комуникација“. На планот на книжевната постапка, ликот на Александар е подложен или на мистификација/ митологизација или на десакрализација/ демитологизација.

Кон сите овие анализи, придодадени се и табели, графикони и дијаграми кои ги поткрепуваат тезите изнесени во текстовниот дел на студијата. На крајот е понуден и целосен преглед на сите дела во кои е споменат или тематизиран Александар Македонски, од фолклорот до постмодерната, како и обемна историска, критичко-теориска и белетристичка библиографија (229 единици) – сето она што било користено за изработка на овој исклучителен, маркантен докторски труд.

Заклучок

Од сето што до сега се кажа, може да се заклучи дека докторската дисертација „Ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите во македонската книжевност“, изработена од м-р Ранко Младеноски ја заслужува оцената – исклучително. Тоа е редок, екстензивен, методолошки поткрепен труд, труд со огромна интелектуална енергија насочена кон преиспитување на „стабилните вистини“, труд со кој Филолошкиот факултет треба да се гордее. Со задоволство му предлагаме на Наставно-научниот совет на Факултетот „Блаже Конески“ да ја усвои оваа рецензија и да го повика кандидатот на усна одбрана на трудот.

Скопје, 15.11. 2010

Рецензентска комисија:

проф. д-р Венко Андоновски, с.р.

проф. д-р Добрила Миловска, с.р.

проф. д-р Нина Анастасова–Шкрињариќ, с.р.

проф. д-р Весна Мојсова–Чепишевска, с.р.

проф. д-р Виолета Димова, с.р.

